Ontwerp Natuurbeheerplan Fryslân 2022

Vastgesteld door Gedeputeerde Staten van Fryslân
Op 30 maart 2021

Inhoud

1. Wat is het Natuurbeheerplan? 3
1.1 Inleiding 3
1.2 Doel en status natuurbeheerplan 3
1.3 Wijzigingen Natuurbeheerplan Fryslân 2022 4
1.4 Procedure 5
1.5 Leeswijzer 5

2. Beleidskader 6
2.1 Europees kader natuur en landschap 6
2.2 Rijksbeleid natuur en landschap 7
2.3 Provinciaal beleid 7
2.4 Overige beleidskaders 9

3. Subsidiestelsel Natuur en Landschap 10
3.1 De Index Natuur en Landschap 10
3.2 Natuurbeheerplan: beheertypenkaart en ambitiekaart 11
3.2.1 Beheertypenkaart - Beheersubsidie natuur en landschap op grond van de SRNL 11

4. Natuur- en Landschapsdoelen 14
4.1 Integrale gebiedsbeschrijving en visie op behoud en ontwikkeling 14
4.2 Beleidsdoelen en criteria 15
4.3 Beschrijving deelgebieden 17
4.4 Beoordelingscriteria gebiedsaanvragen Provincie 23
4.5 Beoordelingscriteria gebiedsaanvragen RVO.nl 24

5. Subsidiemogelijkheden 25
5.1 Natuur- en landschapsbeheer 25
5.2 Agrarisch natuur- en landschapsbeheer 25
5.3 Kwaliteitsimpuls: investeringen en functieverandering 26

Bijlagen 27
Bijlage 1: Beschrijving Leefgebieden
Bijlage 2: Kwaliteitscriteria per leefgebied
Bijlage 3: Handreiking voor een goede invulling van het beheer
Bijlage 4: Kaart Natuurnetwerk Nederland
Bijlage 5: Kaart Natura2000-gebieden
Bijlage 6: Kaart Agrarische Collectieven
Bijlage 7: Kaart Zoekgebied Agrarisch
Bijlage 8: Beheertypenkaart
Bijlage 9: Ambitiekaart
Bijlage 10: Kaart Zoekgebied Water
Bijlage 11: Kaart Prioritaire gebieden Zoekgebied Water
Bijlage 12: Soortenlijst ANLB
Bijlage 13: Overzicht wegingsfactoren kuikenland

1. Wat is het Natuurbeheerplan?

1.1 Inleiding

Voor u ligt het Natuurbeheerplan Fryslân 2022. Dit plan beschrijft de beleidsdoelen en de subsidiemogelijkheden voor de ontwikkeling en het beheer van natuurgebieden, agrarische natuur en landschapselementen in de provincie. Het natuurbeheerplan is verankerd in het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL). Dit stelsel bestaat uit: de 'Subsidieregeling natuur- en landschapsbeheer provincie Fryslân 2019 voor het beheer van natuur en landschap en de 'Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap Fryslân' voor investeringen in natuur en landschap (omvorming, inrichting en kwaliteitsontwikkeling).

De provincie stelt de kaders voor de uitvoering van het natuur- en landschapsbeheer door dit Natuurbeheerplan vast te stellen. Het Natuurbeheerplan geeft aan waar natuur aanwezig is, welke beheerdoelen hiervoor gelden en of het subsidiabel is. Naast het vaststellen van de beheerdoelen, financiert de provincie een aanzienlijk deel van de kosten voor de ontwikkeling en het beheer van natuur door middel van subsidies. De kaders voor het beheergebied water voor blauwe diensten door agrariërs zijn door de provincie in samenwerking met het Wetterskip Fryslân opgesteld. Deze kaders zijn in het Natuurbeheerplan overgenomen. Het Natuurbeheerplan vormt de basis voor het aanvragen van de subsidies voor beheer en inrichting van natuur, agrarische natuur en water. Subsidies op basis van het vernieuwde subsidiestelsel Natuur- en Landschap kunnen pas worden verstrekt als de wijzigingen in het stelsel zijn goedgekeurd door Brussel.

Het natuurbeheerplan is geen statisch document. De provincie kan de inhoud van het plan en de kaarten, indien nodig, jaarlijks aanpassen. Dit Natuurbeheerplan Fryslân 2022 is alleen van toepassing op aanvragen voor het jaar 2022. Voor lopende beschikkingen van voor 2016 blijven het Natuurbeheerplan Fryslân 2015 en de Subsidieregeling Natuur- en Landschap 2014 (SRNL 2014) van kracht.

1.2 Doel en status natuurbeheerplan

Beleidskader

Het natuurbeheerplan is het uitvoeringskader om het Europese, rijks- en provinciale natuur- en landschapsbeleid en een deel van het waterbeleid te realiseren in Fryslân. Het gaat daarbij om bestaande natuurgebieden, gebieden waar nieuwe natuur gerealiseerd kan worden, landbouwgebieden met potentiële natuurwaarden, de Natura 2000-gebieden en wateren in agrarisch gebied. Het Natuurbeheerplan beschrijft per (deel)gebied welke natuur- en landschapsdoelen nagestreefd worden. Het plan bevat de begrenzing van de natuur- en agrarische natuurgebieden, met name toegespitst op de internationale biodiversiteitsdoelen en de internationale natuurgerichte agromilieu, water en klimaat doelen. Het plan is het uitvoeringskader voor het provinciale natuurbeleid en ook voor de implementatie van artikel 28 van het Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3).

Waterdoelen

In het Natuurpact en de overeenkomst met de Manifestpartijen zijn afspraken gemaakt om naast internationale soortendoelen ook internationale Kaderrichtlijn Water (KRW)-doelen op te nemen. Als waterschappen voor waterbeheerdiensten (Blauwe diensten) gebruik willen maken van EU-cofinanciering dan kan dit uitsluitend via gebiedsaanvragen van agrarische collectieven, het Natuurbeheerplan en de gewijzigde Subsidieverordening Natuur en Landschap. Wetterskip Fryslân heeft hiervoor aangegeven welke waterdoelen en welke waterbeheerdiensten nodig zijn, inclusief randvoorwaarden en prioriteiten.

Begrenzing van natuur en landschap

In het Natuurbeheerplan zijn de Natura 2000-gebieden, het Natuurnetwerk Nederland (voorheen 'Ecologische Hoofdstructuur') en de agrarische gebieden met (potentiële) natuurwaarden aangeduid ('begrensd'). De begrenzing hiervan is weergegeven op de kaart in bijlage 4.

Bepalen van huidige en gewenste beheerdoelen van natuurgebieden

Het Natuurbeheerplan geeft aan wat de huidige en de gewenste beheerdoelen zijn voor de Natura 2000-gebieden, het Natuurnetwerk Nederland en agrarische gebieden met natuurwaarden. In dit plan begrenst en beschrijft de provincie de gebieden waar subsidiëring van beheer en ontwikkeling van natuur, agrarische natuur en landschapselementen plaats kan vinden. De begrenzing is aangeduid op twee kaarten: de beheertypenkaart en de ambitiekaart.

De begrenzing van het Natuurwerk Nederland is vastgesteld in de Verordening Romte Fryslân 2014, deze verordening zal naar verwachting in 2022 worden vervangen door de Omgevingsverordening. Mocht omgevingsverordening nog niet in werking treden dan blijft de Verordening Romte Fryslân 2014 van kracht. Het natuurbeheerplan heeft geen planologische consequenties of consequenties voor bestemmingsplannen en heeft dus geen invloed op eigendomsrechten of bestaande gebruiksmogelijkheden.

Het Natuurbeheerplan bevat geen bindende regels of verplichtingen voor burgers. Het plan geeft alleen aan waarvoor gecertificeerde beheerders en collectieven mogelijk subsidie aan kunnen vragen. Aan de opname van een terrein in het Natuurbeheerplan kunnen geen rechten worden ontleend. Opname leidt niet vanzelfsprekend tot een positief besluit over subsidiëring, dit is namelijk afhankelijk van de openstelling en bepalingen van de subsidieregelingen. Met de Subsidieregeling Natuur- en Landschap provincie Fryslân 2019 en de Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur- en Landschap Fryslân is het mogelijk om subsidie aan te vragen voor natuur-, agromilieu-, klimaat- en waterdoelen. De subsidie voor het Agrarisch Natuur- en landschapsbeheer (ANLb) is onderdeel van de Subsidieregeling Natuur- en Landschap provincie Fryslân 2019

Vanaf 2017 kunnen alleen beheerders met een oppervlakte van minder dan 75 hectare nog subsidie aanvragen via een gecertificeerd Natuurcollectief. Het collectief maakt een lumpsumafspraak met de Provincie waarbij afspraken kunnen worden gemaakt over zowel beheer als inrichting. Ook voor de natuurbeheerders geldt dat zij zijn betrokken bij de totstandkoming van het Natuurbeheerplan door in overleg met de provincie de beheertypen te bepalen.

1.3 Wijzigingen Natuurbeheerplan Fryslân 2022

Dit Natuurbeheerplan Fryslân 2022 is op een aantal punten gewijzigd ten opzichte van het vorige Natuurbeheerplan.

- In de tekst zijn de verwijzingen naar de Ecologische Hoofdstructuur/EHS gewijzigd in verwijzingen naar het Natuurnetwerk Nederland/NNN.
- Het Ontwerp Natuurbeheerplan Fryslân 2022 is op een aantal tekstdelen geactualiseerd. Het gaat met name om de teksten die te maken hebben met het water, Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) en de Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur- en Landschap (SKNL). Daarnaast zijn een aantal kleine wijzigingen doorgevoerd vanwege regelingen die zijn verlopen en verwijzingen naar websites die niet meer werken. Tevens zijn de bijlagen ververst op basis van de laatst beschikbare gegevens.
- Aan de bijlagen is een extra kaart toegevoegd, bijlage 11 Prioritaire gebieden ZoekgebiedWater, deze kaart is bedoeld ter ondersteuning voor de kaart zoekgebied Water.
- De digitale kaarten zoekgebied agrarisch en water, beheertypenkaart en de ambitiekaart zijn geactualiseerd, redenen van actualisatie zijn:
    a) Kleine grenscorrecties;
    b) Wijzigingsverzoeken van agrarische collectieven;
    c) Wijzigingsverzoeken van terrein beherende organisaties en natuur collectieven;
    d) Omvorming van landbouwgrond naar natuur (Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap of verwerving);
    e) Oplevering van gebiedsontwikkelingsprojecten.

1.4 Procedure

Vaststelling van het Natuurbeheerplan door Gedeputeerde Staten vindt plaats op basis van de SRNL en de SKNL. Gedeputeerde Staten hebben besloten om de procedure toe te passen die in Afdeling 3.4 van de Algemene wet bestuursrecht wordt geregeld (de uniforme openbare voorbereidingsprocedure). Voordat de vaststellingsprocedure werd gestart, zijn beheersorganisaties en andere belangenorganisaties die belangen vertegenwoordigen betrokken in het proces van het opstellen van het Natuurbeheerplan. Bij de vaststelling worden de volgende formele procedurestappen doorlopen:

1. Ontwerpbesluit: Gedeputeerde Staten stellen het Ontwerp Natuurbeheerplan Fryslân 2022 vast en besluiten het ontwerp ter inzage te liggen.
2. Terinzagelegging: het ontwerp-Natuurbeheerplan ligt na het besluit 6 weken ter inzage. De periode waarin de stukken ter inzage liggen, is in de Leeuwarder Courant en het Friesch Dagblad en op de provinciale website aangekondigd. Gedurende deze periode heeft iedere belanghebbende (is iedereen, die subsidie kan aanvragen) de mogelijkheid om zijn of haar zienswijze op het ontwerpplan kenbaar te maken.
3. Inspraaknota: de zienswijzen zullen worden gebundeld en beantwoord in een reactienota. Naar aanleiding van de beantwoording van de zienswijzen kunnen wijzigingen doorgevoerd in het Natuurbeheerplan.
4. Vaststellen van het Natuurbeheerplan: Gedeputeerde Staten zal vervolgens het Natuurbeheerplan Fryslân 2022 al dan niet gewijzigd, samen met de reactienota vaststellen. Na bekendmaking van het vaststellingsbesluit kan door belanghebbenden beroep worden aangetekend bij de Rechtbank Noord-Nederland.

1.5 Leeswijzer

In dit Natuurbeheerplan wordt achtereenvolgens beschreven:
Hoofdstuk 2: Beleidskader
Hoofdstuk 3: Subsidiestelsel Natuur en Landschap
Hoofdstuk 4: Natuur- en Landschapsdoelen
Hoofdstuk 5: Subsidiemogelijkheden

2. Beleidskader

2.1 Europees kader natuur en landschap

Het Natuurbeheerplan is gebaseerd op het vigerend beleid voor het landelijk gebied voor water, milieu en ruimtelijke ordening van de Europese Unie, het Rijk en de provincie. In dit hoofdstuk lichten wij de belangrijkste onderdelen van het vigerend beleid en de recente ontwikkelingen toe.

De lidstaten van de EU hebben gezamenlijk specifieke wetten en beleidsdoelen vastgesteld voor het in stand houden van bepaalde planten- en diersoorten en natuurlijke habitats van internationale betekenis via de Vogel- en Habitatrichtlijn (VR/HR) en Natura 2000, voor de instandhouding van gezonde watersystemen (Kaderrichtlijn water) en voor een schoon milieu (Nitraatrichtlijn). De Europese Commissie (EC) ziet erop toe dat de lidstaten deze afspraken nakomen.

Voor het platteland zijn door de EC-beleidsdoelen en regels vastgesteld met betrekking tot de verduurzaming en vergroening van de landbouw. Dit wordt concreet geëffectueerd in de vorm van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) 2014-2020 waarin verdergaande regels en subsidies zijn opgenomen voor duurzame landbouw, vergroening en agrarisch natuurbeheer.

Het kabinet heeft in 2014 haar keuze gemaakt ten aanzien van de Nederlandse invulling van de vergroening in pijler 1 van het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid 2014-2020 (GLB). Voor de volgende GLB-periode van 2021-2027 moet de verdere vergroening leiden tot een effectieve, duurzame, omgevingsgerichte bedrijfsvoering. Het nieuwe GLB-periode kent een latere start dan gepland. Daarom is voor de jaren 2021-2022 een transitieperiode van kracht. De oude POP3 periode is met twee jaar verlengd tot 2023 en heet POP3+. De oude regels blijven bestaan, maar provincies hebben zelf focusthema’s invoeren. In relatie tot het Natuurbeheerplan is dat de openstelling ANLb aangevuld met investeringsopenstellingen op het thema Water, Biodiversiteit en Landschap en Samenwerking. De POP3+ regeling is de aanloop naar een nieuw Nationaal Strategisch Programma (NSP) dat in 2023 gaat lopen. De invoering van de vergroening voor de eerste GLB-periode is van invloed op de stelselherziening van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer 2016. Duidelijk is inmiddels dat de vergroening uit pijler 1 van het GLB en het agrarisch natuur- en landschapsbeheer uit pijler 2 van het GLB naast elkaar kunnen worden ingezet en elkaar kunnen versterken. Ook is het mogelijk om ze beiden in te zetten mits zogenaamde double funding voorkomen wordt. De provincies kunnen in de gebiedsprocessen de synergie tussen pijler 1 en 2 versterken door b.v. in gesprek te gaan over de ligging van de ecologische aandachtsgebieden.

Net zoals het vorige programma wordt de transitieperiode mede gefinancierd door de provincies, waterschappen en Rijk, hierbij gelden de voorwaarden uit de vorige POP3-verordening. De bijdrage die de Nederlandse lidstaat levert aan het agromilieu en klimaat is vastgelegd in het POP3 fiche (art. 28), waarin de ambitie van Nederland is aangeduid. Het agrarisch natuurbeleid en het ecologisch waterbeheer gekoppeld aan het ANLb2016 worden deels gefinancierd met Brussels geld. Daarmee moet de uitvoering van het agrarisch natuurbeheer inclusief natuur- en waterdoelen voldoen aan het POP3+ fiche. In het POP3+ fiche (fiche voor goedkeuring van het ANLb2016 in Brussel) zijn vier leefgebieden (open grasland, open akkerland, droge en natte dooradering) en het zoekgebied water opgenomen. Voor zoekgebied water heeft de provincie vanaf 2022 t.b.v. KRW-doelen cofinanciering beschikbaar stelt.

2.2 Rijksbeleid natuur en landschap

Het Rijk stelt in het kader van de internationale verplichtingen op hoofdlijnen de ambities voor de agromilieu- en klimaatdiensten vast en geeft de kaders aan waarbinnen die ambities gerealiseerd kunnen worden.

In 2014 is de Rijksnatuurvisie 2014 verschenen ("Natuurlijk verder", Rijksnatuurvisie 2014. Ministerie van Economische Zaken, 2014). Het Rijk zet zich in om de natuur te versterken mét de samenleving. Hiermee wil het Rijk een effectieve invulling bereiken van de natuurdoelen die Nederland internationaal heeft afgesproken. Instandhouding van planten- en diersoorten en natuurlijke habitats en van gezonde watersystemen en een schoon milieu zijn daarbij het uitgangspunt. Het Rijk wil de doelen voor het in stand houden van de natuur bereiken door middel van regelgeving (Wet natuurbescherming, WABO, Waterwet, Wet ammoniak en veehouderij) en door middel van een stimuleringsbeleid gericht op het Natuurnetwerk Nederland en een vitaal platteland. Het rijk legt hierover verantwoording af aan de EC. Veel van de wet- en regelgeving zal straks worden samengevoegd in de Omgevingswet, deze treedt naar alle verwachting in op 1 januari 2022. De uitvoering van het stimuleringsbeleid voor natuur en platteland is met ingang van 2014 gedecentraliseerd naar de provincies en vastgelegd in een decentralisatieakkoord 2014-2027 en een Natuurpact van overheden en maatschappelijke organisaties. Dit is op 18 september 2013 door staatssecretaris Dijksma aangeboden aan de Tweede kamer. In dit Natuurpact zijn de ambities vastgelegd met betrekking tot ontwikkeling en beheer van natuur in Nederland voor de periode tot en met 2027. Het Rijk draagt bij aan de realisatie van deze ambities door jaarlijks extra te investeren in natuur. De onderdelen van deze ambities zijn:

- Ontwikkeling Natuurnetwerk Nederland (NNN) inclusief Natura 2000-gebieden. De NNN moet een robuuste ruggengraat van de natuur in Nederland zijn. Dat gebeurt door nieuwe natuur binnen het NNN te realiseren, bestaande natuur te verbeteren en belangrijke natuurlijke verbindingen te realiseren tussen natuurgebieden onderling en tussen natuurgebieden en hun omgeving.
- Soortenbescherming; Bescherming van afzonderlijke plant- en diersoorten is nodig vanwege Europese verplichtingen en afspraken waaraan Nederland zich in internationaal verband heeft gecommitteerd (VR/HR). Soortenbescherming vindt plaats binnen en buiten het NNN door het nemen van juridische en/of fysieke maatregelen, die vestiging of uitbreiding van een soortenpopulatie stimuleren.
- Natuur buiten het NNN; er zal een extra impuls gegeven worden aan het beheer van natuur buiten het NNN. Het is belangrijk dat er meer samenhang komt tussen de natuur binnen en buiten het NNN.
- Agrarisch natuurbeheer; er is een vernieuwd stelsel voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb) dat buiten en binnen het NNN kan worden toegepast. De uitvoering van het agrarisch natuurbeheer moet eenvoudiger en met minder kosten, en zal een duidelijke meerwaarde voor natuur, landschap en agrarisch ondernemerschap moeten opleveren. Agrarisch natuur- en landschapsbeheer moet vooral worden ingezet voor het beschermen en verbeteren van internationale soorten.
- Biodiversiteit en water; Er zijn diverse mogelijkheden om de ontwikkeling van de biodiversiteit, de vergroting van het NNN en de aanpak van de Natura 2000-gebieden optimaal te laten samengaan met het verbeteren van de condities van de kwantiteit en de kwaliteit van het water. Er wordt daarbij synergie gezocht met maatregelen om te voldoen aan de Kaderrichtlijn Water (KRW) en de Nitraatrichtlijn.

2.3 Provinciaal beleid

De provincies zijn – op grond van het decentralisatieakkoord natuur – volledig verantwoordelijk voor de uitvoering van het natuurbeleid. De doelen en middelen worden door de provincies vastgelegd in onder andere dit Natuurbeheerplan.

In dit provinciale Natuurbeheerplan, dat de kaders en ambities bevat waarbinnen een subsidieaanvraag kan worden ingediend, is aangegeven in welke gebieden natuur-, agromilieu- en klimaatdiensten ingezet kunnen worden.

Het provinciale beleid geeft invulling aan het Europese en Rijksbeleid en voegt daar provinciale doelen aan toe. Provincies houden bij de uitvoering van het natuurbeleid, conform de door Nederland geratificeerde Europese Landschapsconventie, rekening met beleidsdoelen van andere overheden en

activiteiten in het landelijk gebied, zoals het waterbeleid, recreatiebeleid en milieubeleid, zodat synergie kan worden bereikt. De basis van het provinciaal beleid voor natuur en landschap is vastgelegd in de Nota Natuer en Lanlik Gebiet, 2012. Verder liggen een aantal andere beleidsnotities ten grondslag aan ons natuurbeleid. Waaronder de Nota Weidevogels en Beleidsnotitie leefgebieden ANLb 2018-2021. Daarnaast speelt het behoud van de biodiversiteit een belangrijke rol. Aspecten van biodiversiteit spelen in diverse beleidskaders een rol. Zo ook voor het Natuurbeheerplan.

In het Natuurbeheerplan wordt de aandacht gericht op soorten die voor Fryslân belangrijk zijn, deze worden genoemd bij de beschrijving van de diverse leefgebieden (bijlage 1). In onderstaande tabel zijn de belangrijkste beleidskaders weergegeven waarop de keuze voor de soorten zijn gebaseerd. Deze lijst is niet limitatief bedoeld.

Beleids- en normenkader	
Europese en nationale wetten en regelingen	
Vogelrichtlijn	
Habitatrichtlijn	
Meerjarenprogramma Ontsnippering	
Wet Inrichting Landelijk gebied (WILG)	
Kaderrichtlijn Water	
Nitraatrichtlijn	
Wet natuurbescherming	
Omgevingswet (treedt naar verwachting op 1 januari in werking)	
Provinciale verordeningen, nota's en uitvoeringsregelingen	***Vastgesteld door PS/GS***
Notitie 'Libje en libje litte' (wordt naar verwachting in 2021 vervangen)	2002, geactualiseerd 2010
Werkplan Soortenbeleid 2006 -2013	2005
Beheer- en inrichtingsplannen van vier Nationale Parken	2005
Nota Ecologische Verbindingszones	2005
Beleidskader voor Nationale Landschappen	2007
Opkrikplannen 20 weidevogelgebieden	2009
Belangrijkste punten van het nieuwe stelsel voor Subsidie Natuur en Landschap (SNL)	2009
Beheerplan Natura 2000-gebieden (in ontwikkeling sinds 2009)	2009
Agenda landschap	2011
Nota Plattelânsbelied 2012-2019	2012
Nota Natuer en Lanlik gebiet	2012
Uitvoeringskader Landschapsbeheer Friesland	2013
Notitie "Gans in balans"	2013
Programma landelijk gebied 2014 -2020	2014
Nota weidevogels 2014 – 2020 (in 2017 geëvalueerd wordt naar verwachting in 2021/2022 vervangen)	2014
Landbouwagenda 2014 – 2020	2014
Nota Fryske Guozzenoanpak (geëvalueerd in 2016 en 2017)	2014
Provinciaal Waterhuishoudingsplan 2016-2021 (komt naar verwachting in 2020 in de Omgevingsvisie)	2015
Beleidsregels Natuurbeheer buiten de EHS	2016
Uitvoeringsnotitie Fryske Guozzeoanpak 2017 – 2020 (verlengd t/m 2023)	2017
Natuur in Fryslân Haalbaar en Betaalbaar	2018
Beleidsnotitie Leefgebieden ANLb	2018
Uitvoeringskader ANLb overige leefgebieden	2018
Subsidieregeling kwaliteitsimpuls natuur en landschap Fryslân (wordt naar vervangen in 2021/2022)	2018
Subsidieregeling natuur- en landschapsbeheer provincie Fryslân 2019	2019
Omgevingsvisie Fryslân 2019 – De romte diele	2020
KRW-nota Fryslân 2022-2027, ontwerp oktober 2020	2020
Startnotitie Uitvoeringsprogramma Friese aanpak stikstof	2020
Startnotitie herstelprogramma biodiversiteit	2020
Startnotitie Landbouwagenda	2020
Regionaal Water Programma, in voorbereiding	2021
Nota Beheer en schadebestrijding, in voorbereiding	2021
Startnotitie Nota Weidevogels 2021-2030	2021
Startnotitie Programma Landschap	2021

De provincie heeft in de nota Natuer en Lanlik gebiet aangegeven de kosten van het natuurbeheer met 30% te willen terugdringen. Zo'n kostenreductie is mogelijk als de bestaande natuurgebieden worden afgerond en het beheer efficiënter kan worden gemaakt. En als er herstelmaatregelen worden getroffen rond de al bestaande natuurgebieden om het beheer te optimaliseren. Een meer robuuste invulling, waarbij waterbeheer en inrichting van een gebied worden geoptimaliseerd voor natuur, maakt een minder intensief en goedkoper beheer mogelijk. Een deel van deze kostenreductie is via landelijke afspraken tussen provincies en terreinbeheerders inmiddels gerealiseerd.

2.4 Overige beleidskaders

2.4.1 Waterbeleid

Naast Europese, nationale en provinciale natuurbeleidskaders, spelen ook andere beleidskaders een rol. Koppeling natuurdoelen/waterdoelen kan win-win opleveren. Daarom wordt in de uitvoering van de doelen altijd naar wegen gezocht om die koppeling te realiseren.

De Provincie Fryslân en Wetterskip Fryslân hebben LTO Noord Fryslân, als penvoerder van de Friese landbouworganisaties, opdracht gegeven de DAW-coördinatie ter hand te nemen. Het doel van het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW) is een bijdrage te leveren aan de wateropgaven in agrarische gebieden en het realiseren van een economisch sterke en duurzame landbouw. Daar is een intensieve samenwerking tussen het agrarische bedrijfsleven voor nodig, maar ook met de waterschappen om de knelpunten op het gebied van water op te lossen. Te denken valt aan verontreiniging van het water met te veel meststoffen of gewasbeschermingsmiddelen, verzilting, te veel dan wel te weinig water. Het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer wil de agrarische ondernemers faciliteren en de samenwerking met de waterschappen bevorderen. Binnen het Regionaal Programma KRW Landbouw wordt uitvoering gegeven aan de doelen die bijdragen aan het oplossen van de wateropgaven op het gebied van waterkwaliteit (o.a. KRW). De afspraken die hierover eerder werden gemaakt, worden op basis van de nieuwe water-nota's in 2021 geactualiseerd.

Het verbeteren van vismigratie door visvriendelijke aanpassing van gemalen en het (beter) passeerbaar maken van sluizen en stuwen in de beken en vaarten in Zuidoost-Friesland wordt al structureel en effectief aangepakt in het kader van de KRW. Wel kunnen door het beter vispasseerbaar maken van stuwen en aanleggen van bredere duikers in hoofdwatergangen en schouwwatergangen waar dat effectief is, de leef- en trekmogelijkheden voor vissen sterk verbeteren. Daarnaast kan ingezet worden op het verbeteren van de leef- en (door)trek(schuil)mogelijkheden voor vissoorten die migreren tussen zoete en zoute wateren, zoals glasaal en driedoornige stekelbaars, in doorgaande wateren in akkerfauna gebieden en daarbuiten langs de kust van de Waddenzee.

De aanpassingen in het watersysteem worden zoveel mogelijk gecombineerd met ecologische en -natuurdoelen. Zo vormen verbrede en daardoor minder intensief onderhouden wateren, natuurvriendelijke oevers en groene zuiveringen niet alleen leefgebieden voor waterplanten en dieren, maar ook voor riet- en watervogels, insecten, kleine zoogdieren, amfibieën, reptielen en andere dieren. Minder intensief onderhoud van wateren (niet vaker dan 1 x per jaar en niet alles schonen) betekent ook meer ruimte voor en een grotere diversiteit van waterplanten en waterdieren, waaronder vele vissoorten zoals de Kleine en de Grote Modderkruiper en de Bittervoorn, Krabbescheer en de larve van de Groene Glazenmaker (libel) en voor de Zwarte Stern.

Het waterbeleid van de provincie en Wetterskip Fryslân werd eerder vastgelegd in het Waterhuishoudingsplan (WHP) en het Waterbeheerplan. Met de inwerkingtreding van de Omgevingswet wordt het provinciale waterbeleid voortaan vastgelegd in de Omgevingsvisie en nader uitgewerkt in het Regionaal Water Programma (RWP). De planning is dat het RWP zo eind 2021/begin 2022 wordt vastgesteld. De KRW-voorstellen worden daarin geïntegreerd en in uitgewerkte vorm vastgelegd in de KRW-factsheets. Een belangrijk onderdeel van het maatregelenpakket voor 2022-2027 is het beheer van mest- en spuitvrije randen. De inzet van deze maatregelen worden in het ANLb gekoppeld aan zoekgebied Water en/of leefgebied Natte dooradering. In het natuurbeheerplan is in bijlage 11 Prioritaire gebieden ZoekgebiedWater opgenomen waar dit randenbeheer ten behoeve van de KRW-doelen prioriteit heeft.

3. Subsidiestelsel Natuur en Landschap

Het beschermen van dieren en planten is belangrijk voor de mens. Deze bescherming vindt plaats om ecologische, economische en ethische redenen. De diversiteit van dieren en planten verhoogt de robuustheid en veerkracht van de natuur (ecologie) tegen externe invloeden. Daarnaast is de biodiversiteit een belangrijke productiefactor (economie). Ten slotte worden dieren en planten vanwege hun intrinsieke waarde beschermd (ethiek). De provincie hecht veel belang aan het behoud en de ontwikkeling van de provinciale natuur. Daarom verleent zij daarvoor subsidie via het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL).

Subsidie is mogelijk voor het beheertype of leefgebied dat in het natuurbeheerplan is aangegeven en begrensd. Als er mogelijkheden zijn om gelijktijdig ook iets te doen wat voor soorten van een ander leefgebied (met name natte dooradering) een positief effect heeft, dan is dat een meerwaarde voor het gebied.

De provincie bepaalt in het Natuurbeheerplan in welke gebieden natuurbeheerders, natuurcollectieven en agrarische collectieven subsidie kunnen krijgen voor (agrarisch) natuur- en landschapsbeheer en blauwe diensten. In het Natuurbeheerplan liggen de verschillende natuurbeheer- en landschapsbeheertypen van de Index Natuur en Landschap voor percelen en/of terreinen vast voor natuurbeheer. Voor agrarisch natuurbeheer liggen de agrarische natuurtypen (leefgebieden) vast. Voor blauwe diensten is met de Categorie Water het zoekgebied bepaald voor beheerdiensten die bijdragen aan waterkwaliteit.

Subsidie voor beheer en kwaliteitsimpulsen
In het Subsidiestelsel Natuur en Landschap wordt een onderscheid gemaakt tussen financiering van het beheer van de bestaande natuur en landschap en eenmalige investeringen ter verbetering van de (agrarische) natuurkwaliteit (kwaliteitsimpulsen). De subsidie voor het beheer van natuur, agrarische natuur en landschapselementen is geregeld in de Subsidieregeling natuur- en landschapsbeheer provincie Fryslân 2019. De subsidie voor de kwaliteitsimpulsen is geregeld in de Subsidieregeling kwaliteitsimpuls natuur en landschap Fryslân, deze wordt in 2022 vervangen door een nieuwe regeling. Voor meer informatie over de Subsidieregelingen en mogelijkheden zie www.fryslan.frl of website Bij12.

3.1 De Index Natuur en Landschap

De basis voor het Natuurbeheerplan Fryslân 2022 vormt de Index Natuur en Landschap. Deze Index is een landelijk uniforme en sterk gestandaardiseerde “natuurtaal” waarin de Nederlandse natuur- en landschapselementtypen worden vastgelegd. De Index is van belang voor de aanduiding van de natuur- en landschapsdoelen door de overheid en voor de monitoring en bevordert ook een goede afstemming tussen beheerders onderling en tussen beheerders en overheden.

De Index Natuur en Landschap bestaat uit de onderdelen natuur, agrarische natuur en landschapselementen. In de Index worden twee niveaus onderscheiden: de natuurtypen voor de sturing op landelijk niveau en de beheertypen voor de operationele aansturing van het beheer op regionaal en lokaal niveau. Voor de begrenzing in het natuurbeheerplan en de subsidieverlening wordt het niveau van de beheertypen gebruikt voor natuurbeheer en het niveau van de leefgebieden voor agrarisch natuurbeheer.

De natuurtypen zijn bedoeld als sturings- en verantwoordingsinstrument op landelijk niveau. Daarbij valt te denken aan afspraken en rapportages tussen rijk en provincies. De beheertypen zijn geschikt voor de aansturing van het beheer op interprovinciaal, provinciaal en lokaal niveau. Zij vormen de basis voor afspraken over doelen en middelen tussen provincie en beheerder.

- Er bestaan 18 natuurtypen. Binnen elk van de natuurtypen worden een of meerdere natuurbeheertypen onderscheiden. In totaal zijn er 51 natuurbeheertypen.
- Voor landschap zijn er 3 landschapselementtypen met daaronder 13 beheertypen.
- Voor het agrarisch natuurbeheer zijn er vijf agrarische natuurtypen. De vier leefgebieden uit het POP3+fiche: open grasland, open akkerland, droge dooradering en natte dooradering en het zoekgebied water.

Meer informatie over de Index Natuur en Landschap is aanwezig op de website Bij12.

3.2 Natuurbeheerplan: beheertypenkaart en ambitiekaart

Het natuurbeheerplan kent een beheertypenkaart en een ambitiekaart. Zij vormen met de beschrijving van de doelen de kern van het plan. De beheertypenkaart geeft alle bestaande, beheerwaardige (agrarische) natuur en landschap weer met de benamingen volgens de landelijk uniforme systematiek van de Index Natuur en Landschap. Met de beheertypenkaart stimuleert de provincie de instandhouding van de op die kaart aangegeven en begrensde beheertypen. Deze kaart vormt ook de basis voor het verlenen van beheersubsidies op grond van de SrNL.

Voor een deel van de natuurgebieden en agrarische gebieden met natuurwaarden bestaat een ambitie om het huidige gebruik of beheer te veranderen. Die mogelijk voor opplussen wordt vastgelegd op de ambitiekaart. Daar waar verschil is tussen de beheertypenkaart en de ambitiekaart is een verbetering van de natuurkwaliteit mogelijk en gewenst.

Het verstrekken van subsidies voor beheer en voor kwaliteitsimpulsen draagt bij aan de realisatie van het in hoofdstuk 2 beschreven beleid en de in hoofdstuk 4 beschreven provinciale natuur- en landschapsdoelen.

Zowel de beheertypenkaart als de ambitiekaart zijn afgestemd op de beheerplannen die in het kader van Natura 2000 worden opgesteld. De beheertypekaart en ambitiekaart zijn digitaal beschikbaar via www.fryslan.frl/natuurbeheerplan.

3.2.1 Beheertypenkaart - Beheersubsidie natuur en landschap op grond van de SRNL

Voor natuurbeheer staat op de beheertypenkaart aangegeven welke gebieden voor subsidie in aanmerking komen. Op de beheertypenkaart wordt alle bestaande natuur weergegeven. Per oppervlakte/natuurterrein is één beheertype toegekend. Een beheerder komt alleen voor financiering van het aangewezen beheertype in aanmerking. Indien er nog geen bestaand beheertype aanwezig is, wordt het op de beheertypekaart als type N00.01 aangegeven. Dit betekent dat hier ontwikkeling tot een gewenst beheertype uit de ambitiekaart nodig is. Deze gronden komen niet direct, maar pas na inrichting c.q. functieverandering voor beheersubsidie in aanmerking.

Op bestaande natuur kan ook subsidie voor landschapsbeheer worden verstrekt. Op de beheertypenkaart is aangegeven voor welke landschapselementen subsidies landschapsbeheer kunnen worden verstrekt. Individuele landschapselementen die in natuurbeheergebied liggen en door de provincie als zodanig worden erkend, zijn op de beheertypenkaart aangegeven.

De beheertypenkaart is alleen digitaal beschikbaar via www.fryslan.frl/natuurbeheerplan.

3.2.2 Ambitiekaart- Functieverandering op grond van de SKNL

Landbouwgronden, die op de beheertypekaart beheertype N00.01 hebben, kunnen vrijwillig worden omgezet in natuur. Hierbij wordt de waardevermindering van de grond vergoed. De grond zal zowel op landbouwkundige- als natuurwaarde worden getaxeerd. Het verschil tussen deze twee taxaties is de vergoeding voor functieverandering. De omzetting van landbouwgronden naar natuur is definitief. Ook particulieren of natuurcollectieven komen voor deze vergoeding in de vorm van subsidie voor functieverandering in aanmerking. De particulieren zijn en blijven in dat geval eigenaar van de gronden. Voor deze functieverandering bestaat sinds 2005 een fiscale vrijstelling. Particulier natuurbeheer is een belangrijk middel voor de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland.

3.2.3 Ambitiekaart- Investeringen/ kwaliteitsverbetering op grond van de SKNL

Op de ambitiekaart is aangegeven in welke gebieden gebruik kan worden gemaakt van een investeringssubsidie voor een kwaliteitsimpuls voor natuur en agrarische natuur. Op de beheertypenkaart kan nu bijvoorbeeld bos zijn aangegeven, terwijl het de bedoeling is om hier heide te ontwikkelen. De investeringssubsidie kan dan worden gebruikt voor de verandering van bos naar heide. Na het toekennen van de subsidie (vanuit SKNL) en het uitvoeren van de inrichtingsmaatregelen wordt de beheertypenkaart van het Natuurbeheerplan aangepast zodat er voor heide beheersubsidie kan worden aangevraagd.

De investeringssubsidie kan gericht zijn op:

a. maatregelen voor verbetering van de natuurkwaliteit in een bestaand natuurterrein waarbij het beheertype niet verandert;
b. inrichtingsmaatregelen in een bestaand natuurterrein waarbij van het aanwezige beheertype wordt overgestapt naar het gewenste beheertype;
c. inrichtingsmaatregelen waarbij landbouwgrond wordt omgevormd naar natuurterrein;

Bij alle inrichtingsmaatregelen moet rekening worden gehouden met de kwaliteiten van het landschap zoals beschreven in de Structuurvisie Grutsk op ‘e Romte.

Voor de specifieke voorwaarden met betrekking tot de verlening van een investeringssubsidie wordt verwezen naar (website Bij12).

De ambitiekaart is alleen digitaal beschikbaar via www.fryslan.frl/natuurbeheerplan.

3.2.4 Beheertypenkaart- agrarisch natuur- en landschap

Voor het agrarisch natuur- en landschapsbeheer onderscheiden de provincies vanaf 2016 de volgende vier leefgebieden: open grasland, open akkerland, droge dooradering, natte dooradering. Vanaf 2019 is hier Categorie Water bijgekomen.

In het Natuurbeheerplan worden deze vijf agrarische natuurtypen als leefgebieden op de kaarten Zoekgebied Agrarisch (Bijlage 7) en Zoekgebied Water (Bijlage 10) aangeduid. Alleen binnen de begrenzing van de leefgebieden is aanvragen van subsidie voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer mogelijk. De begrenzing van de leefgebieden hebben vorm gekregen in de aanloop naar het Natuurbeheerplan 2016 via overleg in de gebiedsprocessen. Vanaf 2016 kan een agrarisch collectief een verzoek voor uitbreiding van het leefgebied met een uitvoerige beschrijving van te behalen resultaten tijdens ter inzagelegging van het Natuurbeheerplan indienen. De kaart Zoekgebied Agrarisch (leefgebiedenkaart) is digitaal beschikbaar op www.fryslan.frl/natuurbeheerplan.

Kerngebieden en potentieel kansrijke (suboptimale) gebieden worden niet apart op de kaart gezet. Zij maken onderdeel uit van het grotere zoekgebied.

Voor elk zoekgebied worden voor de mix aan beheertypen ook subsidiecriteria meegegeven. Deze criteria beschrijven de minimale instapeisen voor een ecologisch effectieve subsidieaanvraag zoals een minimaal aantal broedparen per 100 hectare en omvang van het gebied en samenhang van broed- en foerageergebieden.

Bij de begrenzing van de leefgebieden in het Natuurbeheerplan en de keuze op welke soorten wordt ingezet, heeft de provincie rekening gehouden met de naastgelegen provincies. Dit om een goede soortenbeleidsverdeling over de provincies te garanderen.

Er wordt naar gestreefd om het agrarisch natuur- en landschapsbeheer in te zetten in de meest kansrijke gebieden voor stabiele populaties. Hierbij is de versterking en/of verbinding van het NNN een belangrijk uitgangspunt. Ook is het gericht op de kansen voor soorten die (deels) afhankelijk zijn van het agrarische cultuurlandschap. Welke specifieke doelstellingen de provincie heeft m.b.t. soorten of soortengroepen wordt beschreven in hoofdstuk 4.

3.2.5 Monitoring

Monitoring is een essentieel onderdeel van de beheercyclus. De uitvoering van het natuurbeleid en –beheer dient onderzocht te worden om te weten of de afgesproken doelen ook gehaald en zo nodig bijgesteld moeten worden. Behalve informatie over de gerealiseerde hectares en het daarvoor benodigde geld (output), is ook informatie nodig over de resultaten in termen van bijv. aantallen dieren en planten (outcome). Voor de monitoring van het natuurbeheer en het vernieuwde agrarisch natuur- en landschapsbeheer is een uniforme landelijke systematiek ontworpen.

Natuurbeheer
Voor de monitoring van het natuurbeheer is door de gezamenlijke provincies in overleg met de natuurbeheerders een methodiek vastgesteld, die is beschreven in de “Werkwijze Monitoring en Beoordeling Natuurnetwerk en Natura 2000/PAS”, die te vinden is op de website Bij12.
Hierin wordt per beheertype beschreven welke monitoring noodzakelijk is en hoe deze moet worden uitgevoerd. Op deze website zijn ook bijlagen en achtergronddocumenten te downloaden.

Gecertificeerde natuurbeheerders (inclusief natuurcollectieven) hebben het recht om de monitoring zelf uit te (laten) voeren en krijgen daarvoor een monitoringssubsidie gebaseerd op de monitoringstarieven zoals vastgesteld in het openstellingsbesluit. Voor de overige natuurbeheerders voert de provincie de monitoring uit.

Agrarisch natuur- en landschapsbeheer
Voor de monitoring van het agrarisch natuurbeheer is landelijk in 2015 een systematiek ontwikkeld. Er is onderscheid gemaakt tussen beheermonitoring (het verzamelen van natuurgegevens die nodig zijn om het beheer (beter) uit te voeren) en beleidsmonitoring (het verzamelen van gegevens om de realisatie van de beleidsdoelen op provinciaal, landelijk en Europees niveau te evalueren). In 2016 is gestart met het uitvoeren van de beleidsmonitoring gericht op landelijke en provinciale meetvragen: verschillen de landelijke en provinciale trends van onder het ANLb beheerde gebieden met die van onbeheerde gebieden? De meetnetten zijn recent ontworpen en zijn nu in opbouw. Ook worden de huidige meetnetten waar gewenst geoptimaliseerd om voor het provinciale beleid het verschil in trends tussen groepen van collectieven zichtbaar te maken. Dergelijke optimalisaties krijgen in 2018 gestalte.
De verantwoordelijkheid voor de beheermonitoring bij het agrarisch natuurbeheer ligt bij de agrarische collectieven, de provincies zijn verantwoordelijk voor de beleidsmonitoring.

Water
De blauwe diensten worden ingezet op een bijdrage aan de ecologische en chemische waterkwaliteit van alle KRW-watergangen en overige watergangen en in de toekomst voor het verhogen van het waterbergend vermogen. Hiervoor is een bestaand monitoringsprogramma van waterschappen (kwaliteit en kwantiteit) via welke lijn de toestand en ontwikkeling van de betreffende parameters worden gemonitord.

4. Natuur- en Landschapsdoelen

Dit Natuurbeheerplan geeft invulling aan het in hoofdstuk 2 beschreven natuur- en landschapsbeleid van de Europese Unie, het Rijk en de provincie. In dit hoofdstuk worden de beleidsdoelen en criteria beschreven. Hieraan zullen de subsidieaanvragen van natuurbeheerders en de gebiedsaanvragen van de agrarische collectieven worden getoetst.

4.1 Integrale gebiedsbeschrijving en visie op behoud en ontwikkeling

Het landelijke gebied van de provincie Fryslân beslaat een grote oppervlakte. De verschillende regio's hebben elk hun eigen karakter en kernkwaliteiten. Kenmerkend voor alle regio's is dat veel kernkwaliteiten behouden zijn. Daarmee ligt er een goede basis onder het (agrarisch) natuur- en landschapsbeheer,

Gestreefd wordt naar verdere afronding en kwaliteitsverbetering van de natuurgebieden, zodat deze voldoende omvang hebben voor behoud van de biodiversiteit, robuust en zelfredzaam zijn (Nota Natuer en Lanlik gebiet, 2012), In de beekdalen van de Linde en Koningsdiep zetten we in op het afronden van de gebiedsinrichting. Daarmee dragen wij ook bij aan het behalen van KRW-doelen, maar tevens kan het beheer hierdoor goedkoper worden (Nota Natuer en Lanlik gebiet, 2012). De Friese Meren en laagveengebieden vormen tezamen een groot oppervlakte aan water en moerasgebieden. Deze gebieden zijn van specifiek belang voor Natura 2000-soorten als Meervleermuis, Noordse woelmuis, Zwarte stern, Groene glazenmaker en Grote modderkruiper. Deze gebieden zijn met elkaar verbonden via het NNN. Via het agrarisch natuurbeheer willen wij de uitwisselingsmogelijkheden tussen deze Natura 2000-gebieden vergroten en de omgevingsinvloeden verminderen door realisatie van bufferzones. Daarnaast wordt ingezet op versterking van de uitwisselingsmogelijkheden tussen natuurgebieden (Nota Natuer en Lanlik Gebiet, 2012). Landschapsbeheer speelt daarbij op de zandgronden een belangrijke rol. We beschouwen de landschapselementen als singels, houtwallen, natuurvriendelijke oevers, poelen en dobben als een belangrijke drager voor de biodiversiteit. Specifiek voor de zandgronden streven we naar de realisatie van een fijnmazig maar robuust netwerk van droge en/of natte landschapselementen. Dit netwerk verbindt grotere en kleinere reservaten met elkaar, maar is dermate robuust en gevarieerd dat deze elementen tezamen ook een belangrijke uitbreiding vormen van het leefgebied van de soorten van het leefgebied droge dooradering.

Op het veen en kleigronden zijn de voor weidevogels noodzakelijke randvoorwaarden als openheid, rust en vochtige omstandigheden een belangrijk onderdeel van de kernkwaliteiten van het landschap. Van oudsher heeft Fryslân een grote verantwoordelijkheid in het behoud van de weidevogels, en het draagvlak voor weidevogelbeheer onder zowel terreinbeherende instanties als agrariërs is zeer hoog. Desondanks nemen de aantallen weidevogels geleidelijk af. De voorliggende uitdaging is om gezamenlijk deze neerwaartse trend om te buigen naar een opwaartse beweging. Daarvoor zal het beheer voor weidevogels nog meer geïntensiveerd en geclusterd worden in de gebieden met de beste potenties (Weidevogelnota). De grutto wordt daarbij als gidssoort gebruikt. Gaat het goed met de grutto, dan zullen ook veel andere soorten weidevogels daarvan profiteren.

In tegenstelling tot weidevogels is er binnen de provincie Fryslân relatief weinig ervaring met akkervogelbeheer. Maatregelen in akkerbouwgebieden elders in Nederland hebben bewezen uitermate effectief te kunnen zijn. Daarom wordt in voorliggend natuurbeheerplan op bescheiden schaal ruimte geboden voor akkervogelbeheer in het gebied direct aansluitend op de kwelders van Noord Fryslân Buitendijks en het Lauwersmeergebied. In 2019 is de Lytse bouhoeke en in 2020 is het besloten akkerlandshap in Zuidoost Friesland als agrarisch zoekgebied toegevoegd.

4.2 Beleidsdoelen en criteria

4.2.1 Beleidsdoelen en criteria natuur- en landschapsbeheer

De ambities met het (agrarisch) natuurbeheer zijn vastgelegd op de ambitiekaart en de te realiseren beheerdoelen op de beheertypenkaart. In paragraaf 3.2 staat een toelichting op de interpretatie en werkwijze van de beheertypenkaart en de ambitiekaart.

Natuur binnen het Natuurnetwerk Nederland
Alle percelen binnen de NNN komen in aanmerking voor subsidie als wordt voldaan aan de regels in de SrNL en er budget wordt opengesteld in het openstellingsbesluit.

Natuur buiten het Natuurnetwerk Nederland
Ook buiten het NNN zijn natuurterreinen en landschapselementen te vinden. In het Natuurpact (september 2013) is met het Rijk afgesproken dat de provincie verantwoordelijk is voor de financiering van de continuering van het beheer van Natuur buiten het NNN. Hiervoor is een beperkt budget beschikbaar. Dit budget is onvoldoende om de beheervergoeding voor alle Natuur buiten het NNN overeind te houden, zodat keuzes over de inzet noodzakelijk zijn. In overleg met de natuur beherende instanties zijn keuzes gemaakt om dit budget zo goed mogelijk in te zetten ter ondersteuning van de provinciale natuurdoelen.

Als generieke criteria voor de inzet van het budget zijn:
- Het draagt bij aan het NNN (robuust maken)
- Er is sprake van beheer van bijzondere soorten (Europese opgave)
- Er is sprake van voor Fryslân belangrijke natuurwaarden

Op basis van deze criteria zijn concrete gebieden benoemd die zeker voor een beheervergoeding in aanmerking moeten komen. Het gaat om:
- Weidevogelkerngebieden buiten het NNN;
- Gebieden die bijdragen aan goed functioneren van de Waddenzee (zoals hoogwatervluchtplaats, foerageergebieden);
- Gebieden met andere hoge soortenwaarde;
- Cultuurhistorische en aardkundige objecten.

Deze criteria worden vertaald in beheertypekaart en in het openstellingsbesluit. In het openstellingsbesluit worden alleen de N-typen opengesteld voor beheervergoeding. Dit betekent dat voor de L-typen (met uitzondering voor L02.03 Historische tuin) geen subsidie kan worden aangevraagd.

4.2.2 Beleidsdoelen en criteria agrarisch natuur- en landschapsbeheer

Voor het agrarisch natuur- en landschapsbeheer streeft de provincie naar het behoud van een aantal soorten die van internationaal belang zijn (zie internationale doelenkader op het portaal natuur en landschap). Naast de bekende soorten streeft de provincie ook naar het behoud van soorten die tot nu toe weinig aandacht hebben gehad. In bijlage 12 is een overzicht opgenomen van alle geselecteerde doelsoorten. Daarnaast wordt binnen Categorie Water de verbetering van de waterkwaliteit centraal gesteld.

In paragraaf 4.3 staat per deelgebied aangegeven voor welke soorten de provincie zich specifiek wil inzetten. Maatregelen gericht op deze soorten hebben prioriteit. Van de voor deze soorten genomen maatregelen zullen diverse andere, vaak wat algemenere soorten ook profiteren. Het is belangrijk om de beheermaatregelen aan te laten sluiten op de ecologische vereisten van de voorkomende soorten en hierin zo nodig gericht keuzes te maken op welke soorten het beheer zich specifiek richt.

Om de gewenste ecologische effectiviteit te bereiken zijn bij het begrenzen van de agrarische leefgebieden keuzes gemaakt. De selectie van de leefgebieden heeft geleid tot een begrenzing van agrarische zoekgebieden, waarvan kerngebieden en potentieel kansrijke gebieden deel uitmaken. Dit houdt in dat de minder kansrijke leefgebieden zijn afgevallen en niet behoren tot het zoekgebied. Binnen de zoekgebieden gaan de agrarische collectieven op zoek naar de kerngebieden, waar met voldoende draagvlak een ecologisch effectief beheer kan worden gevestigd. De intentie van de provincie en de agrarische collectieven is daarbij gelijk en volgen o.a. uit de door PS vastgestelde weidevogelnota en beleidsnotitie voor leefgebieden ANLb.

Kwaliteitstoets gebiedsaanvraag
De provinciale kwaliteitscriteria bepalen de effectiviteit van het voorgenomen beheer binnen de leefgebieden. Het doel van kwaliteitscriteria is om te komen tot kerngebieden, waarbinnen het daadwerkelijke beheer (en inrichting) plaatsvindt. Deze zijn het uitgangspunt bij het uitwerken van de gebiedsaanvraag door de agrarische collectieven. Vervolgens worden de kwaliteitscriteria gebruikt om de gebiedsaanvragen als provincie kwalitatief te toetsen en onderling af te wegen. De kwaliteitscriteria staan in bijlage 2.

In paragraaf 4.4 en 4.5 staan de instapcriteria waar minimaal aan moet worden voldaan. Deze instapcriteria in paragraaf 4.4 worden gebruikt door de provincie en die in paragraaf 4.5 worden gebruikt door RVO.nl om de gebiedsaanvraag te toetsen.

4.2.3 Beleidsdoelen en Categorie water

In het Natuurpact en de overeenkomst met de Manifestpartijen zijn afspraken gemaakt om naast internationale soortendoelen ook internationale Kaderrichtlijn Water (KRW)-doelen op te nemen.
Die doelen zijn gericht op een zo goed mogelijke ecologische en chemische toestand in alle wateren. De doelen zijn voor de grotere wateren, de KRW-waterlichamen, kwantitatief beschreven in zogenaamde factsheets die gekoppeld zijn aan het WHP4 en het Waterbeheerplan /Regionaal Waterplan. De streefdoelen voor overige wateren zijn per watertype vastgelegd in een aantal landelijke rapporten van de STOWA en worden komende jaren, samen met betrokken partijen, voor de Friese situatie nader ingevuld.

Om de KRW-doelen te realiseren is het noodzakelijk om in en rond watergangen maatregelen te nemen. Dat betreft vooral inrichtingsmaatregelen en maatregelen om de belasting van het watersysteem met nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen te voorkomen/beperken. Het gaat daarbij met name om:

- Maatregelen die de af- en uitspoeling van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen van agrarische percelen en erven verminderen.
- De aanleg of het reserveren van (delen in) watergangen die geschikt zijn voor de groei van waterplanten en de daarop en tussen levende waterdieren;
- De aanleg van groene zuiveringen;

Voor alle deelgebieden geldt dat daarbinnen KRW-oppervlaktewaterlichamen voorkomen waar de ecologische doelen nog niet gehaald worden (mede) vanwege een te hoge belasting van die wateren met nutriënten en/of bestrijdingsmiddelen. Voor Categorie Water, welke de gehele provincie beslaat, wordt met randenbeheer langs wateren en het ecologisch schonen van water en talud gestreefd naar het verbeteren van de waterkwaliteit. Uit diverse studies is namelijk gebleken dat de KRW-doelen niet haalbaar zijn vanwege de afspoeling van deze stoffen uit landbouwpercelen. Echter is de afspoeling van fosfaat en gewasbeschermingsmiddelen niet overal in Fryslân gelijk. Daarom is in bijlage 11: Prioritaire gebieden Zoekgebied Water een kaart opgenomen als ondersteuning voor dit leefgebied. Aan de hand van een gebiedsanalyse, uitgevoerd door Wetterskip Fryslân, is op deze kaart aangegeven in welke gebieden de aandacht voor vermindering van afspoeling prioriteit heeft. Hierin hebben de rode gebieden (1) de hoogste prioriteit en de gele gebieden (4) de minst hoge prioriteit. Binnen deze gebieden worden er mogelijkheden geboden om via randenbeheer de afspoeling van fosfaten en gewasbeschermingsmiddelen te verminderen.

4.3 Beschrijving deelgebieden

Hieronder wordt een overzicht van de deelgebieden weergegeven. Per deelgebied worden de natuurdoelen, waterdoelen en de doelsoorten beschreven, welke leefgebieden in het deelgebied aanwezig zijn en wat het streefbeeld is. De deelgebieden in Fryslân zijn:

- Noordelijke Kuststrook
- Coulisselandschap Noordelijke Wouden
- Zuidelijke Wouden
- Laagveengebied
- Veenweidegebied/ Friese merengebied
- Klei op veengebied
- Waddeneilanden

Een algemene beschrijving van de leefgebieden is opgenomen in bijlage 1. Voor alle deelgebieden geldt dat daarbinnen KRW-oppervlaktewaterlichamen voorkomen waar de ecologische doelen nog niet gehaald worden (mede) vanwege een te hoge belasting van die wateren met nutriënten en/of bestrijdingsmiddelen. Ten behoeve van de realisatie van de KRW-doelen is het noodzakelijk deze belasting te verminderen, met beheer van mest en spuitvrije randen en andere maatregelen.

4.3.1 Noordelijke kuststrook

De noordelijke kustregio betreft een grootschalig, open agrarisch gebied op kleigronden. Belangrijke gewassen zijn granen, aardappelen en suikerbieten. De percelen worden afgewisseld met brede tochten. Tot de noordelijke kustregio behoren ook de Natura 2000-gebieden Waddenzee (kwelders), waarvan Noord Fryslân Bûtendyks het grootste is, en het Lauwersmeergebied. Deze gebieden zijn ook grote, robuuste onderdelen van het NNN.

Langs de Waddenzeekust en het Lauwersmeer is het zoekgebied voor het leefgebied Akkerfauna geconcentreerd. Het zoekgebied voor het open akkerlandschap sluit aan op de Natura 2000-gebieden Noord Fryslân Bûtendyks en het Lauwersmeergebied. Deze beide gebieden vormen een belangrijk kerngebied voor de soorten van het leefgebied akkerfauna. In beide natuurgebieden worden akkersoorten veelvuldig waargenomen, zowel als broedvogel dan wel als tijdelijke gast (doortrekker, overwinteraar). De potenties voor het leefgebiedstype akkerfauna in de directe omgeving van deze beide gebieden zijn daardoor hoog.

Gidssoorten voor open akker in Fryslân zijn Veldleeuwerik, Gele kwikstaart en Grauwe kiekendief. Deze soorten broeden op de akkers of in de akkerranden; in de wintermaanden of tijdens de trektijd zijn de akkers belangrijk als foerageergebied. Voor veel soorten is de aanwezigheid van voldoende zaden in de winter cruciaal om de winter te overleven. Tijdens het broedseizoen zijn naast voldoende zaden ook voldoende insecten voor de jongen van cruciaal belang. Een soort als de Patrijs neemt graag een zandbad, waarvoor open, zanderige plekken gewenst zijn. In combinatie met maatregelen voor de akkerfauna kunnen maatregelen genomen worden t.b.v. soorten uit het leefgebied natte dooradering. Het betreft specifiek de soorten Bittervoorn, Kleine modderkruiper, Driedoornige stekelbaars en Aal.

Streefbeeld
Behoud en kwaliteitsverbetering van de natuurwaarden van de kwelders zijn belangrijk doelen voor het Natura 2000-gebied Waddenzee. Het Lauwersmeergebied heeft als doel de ontwikkeling van grootschalig moeras, met aan de zuidzijde kleine stukjes bos en rietland.

Voor het agrarisch natuurbeheer ligt de nadruk op realisatie van een aantrekkelijk leefgebied voor de typische akkerfauna. Voor veel vogelsoorten is de combinatie van kwelders of moeras en op korte afstand gelegen akkergebied een meerwaarde.

Uit ervaringen in Groningen maar ook elders uit het land blijkt dat de akkerfauna snel positief reageert op gerichte maatregelen. Agrarisch natuurbeheer dient vooral gericht te zijn op het waarborgen van voldoende geschikte nestlocaties, jaarrond beschikbaarheid van voldoende zaden en tijdens het broedseizoen ook insecten. Van belang daarbij is dat deze maatregelen genomen worden in een gebied van voldoende omvang, en in onderlinge samenhang zowel in de ruimte als tijd. Dit wil zeggen dat

geschikte nestlocaties en foerageergebieden in elkaars nabijheid liggen, waarbij op elk moment in de tijd er sprake is van voldoende voedselaanbod, ook in de winterperiode.
Voor broedende akkervogels zijn pakketten ontworpen waarbij stootsgewijs en via vlakken een uitgekiend mozaïek in stand wordt gehouden, bestaande uit grassen, granen en kruiden. Door uitgestelde werkzaamheden in de broedperiode en zeer beperkt gebruik van gewasbeschermingsmiddelen, wordt getracht een aantrekkelijk vestigingsbiotoop te creëren.

Maatregelen voor de akkerfauna zijn gericht op de gidssoorten maar andere soorten zullen meeprofiteren. Akkers met veel granen en zaden zijn goed voor muizenpopulaties, die op hun beurt weer voedsel verschaffen voor roofvogels. Kievit en scholekster zijn soorten die hun zwaartepunt hebben in het open grasland, maar ook veel in open akkerland voorkomen. In het najaar zijn akkers belangrijk als pleisterplaats voor soorten als de Goudplevier.

Synergie met doelstellingen vanuit de TBO's kunnen bestaan uit het creëren van extra binnendijkse hoogwatervluchtplaatsen langs de kust.

Synergie met doelen vanuit het Wetterskip kan worden gezocht in maatregelen t.b.v. vismigratie. Vanuit de KRW worden gemalen, sluizen en stuwen in de grotere wateren vispasseerbaar gemaakt. Aanvullend kunnen in tochten en watergangen waar dat effectief is stuwen beter vispasseerbaar worden gemaakt en duikers worden verbreed. Daarnaast liggen er kansen voor het verbeteren van de leef- en (door)trek(schuil)mogelijkheden voor glasaal en driedoornige stekelbaars in doorgaande wateren in akkerfauna gebieden langs de kust van de Waddenzee. Ook aanleg van natuurvriendelijke onderwateroevers of extensiever beheer na verbreding van doorgaande wateren zijn positief voor glasaal en driedoornige stekelbaars en andere vis- en macrofaunasoorten (insecten, kreeftachtigen, schelpdieren, etc.) en bieden mogelijkheden voor agrarisch natuurbeheer.

Als er inrichtingsmaatregelen worden uitgevoerd in het gebied, wordt rekening gehouden met de kwaliteiten van het landschap zoals beschreven in de Structuurvisie Grutsk op 'e Romte.

4.3.2 Coulisselandschap Noordelijke Wouden

De Noordelijke Wouden liggen op een uitloper van het Drentsch Plateau. De ondergrond bestaat uit dekzand op ondiep gelegen keileem. Binnen het gebied liggen ook een aantal laaggelegen gebieden met veenbodems, zoals Burgumermar, Sumar, Houtwiel en Twizelermieden. Deze gebieden zijn onderdeel van het NNN en hebben een doelstelling gericht op moerasontwikkeling, vochtige hooilanden en weidevogelgrasland.

Beeldbepalend in het landschap van de Noordelijke Wouden zijn de vele houtwallen en elzensingels die de agrarische percelen omgeven. Deze zijn in het verleden aangelegd als veekering. Vanwege de bijzondere gaafheid van dit coulisselandschap heeft het gebied de status van Nationaal Landschap. In het gebied zijn een groot aantal kleine wateren aanwezig in de vorm van pingoruïnes (overblijfselen uit de laatste ijstijd) en dobben, door mensen gegraven poelen. Het agrarische gebruik in het gebied betreft voornamelijk veeteelt. Naast grasland wordt mais verbouwd.

Het coulisselandschap met een dicht netwerk van opgaande elementen heeft grote waarde voor soorten van het leefgebied droge dooradering. De vele hout- en singelelementen bieden volop nest- en schuilgelegenheid, en hebben een belangrijke functie als migratieroute door het landschap. Recent onderzoek heeft aangetoond dat de dichtheden broedvogels zeer hoog zijn, het gebied rijk is aan vleermuizen (waaronder de zeldzame Tweekleurige vleermuis), de houtwallen een bijzondere mosflora kennen en ook een belangrijk refugium zijn voor kruiden van droge schraallanden en oude bossen. Gidssoorten voor de droge dooradering in de noordelijke wouden zijn de vogelsoorten Gekraagde roodstaart, Grote lijster, Spotvogel, Braamsluiper en de vleermuis Laatvlieger. Agrarisch natuurbeheer levert een belangrijke bijdrage aan het behouden en verbeteren van de kwaliteit en structuur van de opgaande elementen. Specifieke beheer van houtwaltaluds, sloten, poelen, overhoeken en agrarische perceelsranden draagt bij aan de voedselbeschikbaarheid.

De veengebieden zijn grotendeels onderdeel van het NNN, en worden beheerd worden door de TBO's. De natuurdoelen concentreren zich op watergebonden natuurwaarden, zoals moeras, vochtig hooiland en vochtige weidevogelgebieden. Het agrarische leefgebied natte dooradering concentreert zich rondom deze natuurgebieden. Belangrijke gidssoorten voor de natte dooradering in deze omgeving zijn Groene Glazenmaker, Zwarte stern, Grote modderkuiper en Heikikker.

Streefbeeld
Gelet op de hoge dichtheid aan opgaande elementen in het Noordelijke Wouden gebied moet het streven daarbij zijn om een robuust leefgebied voor de droge dooradering te creëren. Om te kunnen voldoen aan de uiteenlopende eisen de verschillende soorten van droge dooradering aan hun omgeving stellen is het noodzakelijk om het onderhoud op landschapsniveau op elkaar af te stemmen. Gestreefd wordt naar grote eenheden, waarin de verschillende fasen van ontwikkeling van opgaande elementen verspreid in de tijd en ruimte naast elkaar voorkomen (mozaïek). Daarbij wordt rekening gehouden met de kwaliteiten van het landschap, zoals beschreven in de Structuurvisie Grutsk op 'e Romte. Ideaal is een combinatie van de landschapselementen met kruidenrijk gedeeltes. Dit kan in de vorm van een schrale ondergrond op het talud van een houtwal, in en langs sloten, dobbes of andere overhoeken. Waar een dergelijke kruidenrijke ondergroei ontbreekt in de nabijheid, kan dit worden gerealiseerd in de vorm van verschralingsbeheer van randen.

Voor de natte dooradering zijn de uitbreidingsmogelijkheden voor de populaties beperkt, door het natuurlijke reliëf. Daarom zijn ook de ambities bescheiden. Daarbij gaat het om het vergroten van bestaande populaties van de gidssoorten van de natte dooradering in de natuurgebieden en versterken van de uitwisselingsmogelijkheden tussen de natuurterreinen. Dit kan bijvoorbeeld worden bereikt door een combinatie van natuurvriendelijk sloot- en slootkantenbeheer, verbetering van de waterkwaliteit door verminderde afspoeling van voedingsstoffen en gewasbeschermingsmiddelen en creëren van schuilmogelijkheden door verschraling van perceelsranden.

4.3.3 Zuidelijke wouden

De structuur van Zuidoost Fryslân wordt in belangrijke mate bepaald door de parallel aan elkaar gelegen beekdalen en zandruggen. Binnen deze structuren is een zeer gevarieerd landschap aanwezig, waarbij agrarische percelen afgewisseld worden met uitgebreide boscomplexen, kleine houtopstanden, houtwallen, erf-, weg- en laanbeplantingen, (restanten van) heideterreinen en vochtige graslanden in de beekdalen. Het agrarisch gebruik is voornamelijk gericht op veeteelt. Agrarische percelen zijn dan ook voornamelijk in gebruik als grasland. Daarnaast worden ook mais en aardappelen verbouwd. Op kleine schaal worden ook andere gewassen verbouwd.

De natuurdoelen richten zich op de ontwikkeling van diverse vormen van vochtig grasland in de beekdalen, met op de aangrenzende delen afhankelijk van de omstandigheden droge of vochtige heide en bossen. De aanwezig kleinschalige landschapsstructuur van Zuidoost Fryslân heeft grote potenties voor soorten van de leefgebieden droge en natte dooradering. De bosranden, kleinere houtopstanden en vele hout- en singelelementen bieden volop nest- en schuilgelegenheid voor soorten behorend bij het leefgebied droge dooradering, en hebben een belangrijke functie als migratieroute door het landschap. Zo vindt meer dan 90% van de verplaatsingen van vogels, vleermuizen, kleine zoogdieren en vlinders, plaats langs opgaande elementen. De kansen voor het agrarisch natuurbeheer in het leefgebied natte dooradering zijn vooral te vinden in en rondom de beekdalen, waarvan grote delen al in beheer zijn bij de TBO's.

Gidssoorten voor de droge dooradering in de zuidelijke wouden zijn de vogelsoorten Gekraagde roodstaart, Grote lijster, Spotvogel, Kneu, Geelgors, Braamsluiper, de vleermuis Laatvlieger en de amfibieën Heikikker, Poelkikker en Kamsalamander. Deze amfibieënsoorten, aangevuld met de Ringslang, zijn ook gidssoorten voor de natte dooradering in dit gebied.

Een belangrijke potentiële meerwaarde van de zuidelijke wouden is gelegen in de directe aansluiting van het leefgebied droge dooradering op de beekdalen. Daardoor komen diverse biotopen op korte afstand van elkaar voor. Dit is bijvoorbeeld gunstig voor amfibieën die zich voortplanten in het water, maar overwinteren in bosranden, singels of houtwallen. De ringslang jaagt langs waterranden en in vochtige graslanden, maar overwintert eveneens in droge terreinen. De mozaïeken van verschillende biotopen, afwisseling in vegetatiestructuur en overgangen tussen droog en nat trekken vaak ook diverse soorten broedvogels aan. In de struweelrijke delen van de beekdalen broeden bijvoorbeeld diverse soorten broedvogels van het leefgebied droge dooradering.

Streefbeeld
De landschapsstructuur Zuidoost Fryslân is een belangrijke drager van de biodiversiteit in het gebied. Het streven is om de verbinding tussen de diverse grote en kleine natuurgebieden en reservaten te versterken of te ontwikkelen. In de beekdalen is verbetering van de uitwisselingmogelijkheden in de lengterichting van het beekdal gewenst. De bestaande uitwisselingsmogelijkheden via het NNN kan worden versterkt door middel van agrarisch natuurbeheer voor het leefgebied natte dooradering. Dit kan worden bereikt door een combinatie van natuurvriendelijk sloot- en slootkantenbeheer, verbetering van de waterkwaliteit door verminderde afspoeling van voedingsstoffen en gewasbeschermingsmiddelen en creëren van schuilmogelijkheden door verschraling van perceelsranden. Tevens kunnen de natuurwaarden op de gradiënten van de laaggelegen beekdalen naar de hogere zandruggen zo versterkt worden.

De opgaande landschapselementen spelen een belangrijke rol bij verbindingen dwars op de beekdalen en het verbeteren van de uitwisselingsmogelijkheden tussen de (grote) natuurgebieden. Agrarisch natuurbeheer in het leefgebied droge dooradering kan een essentiële rol vervullen bij realisatie van een dergelijk netwerk. Behoud van de bestaande elementen en een verdere verbetering van de kwaliteit en samenhang is noodzakelijk. Gestreefd wordt naar een dicht, fijnmazig netwerk van beheerde houtwallen en boomsingels, dat aantrekkelijk is voor de soorten van de droge dooradering. Onderdeel van dit netwerk zijn de kleine bos- en natuurgebieden. Deze hebben een belangrijke functie als stapsteen tussen de grotere natuurgebieden. Tezamen vormen deze agrarische landschapselementen en kleinere bos- en natuurgebieden een robuust leefgebied dat de grote natuurgebieden met elkaar verbindt.

Om te kunnen voldoen aan de uiteenlopende eisen de verschillende soorten van droge dooradering aan hun omgeving stellen is het noodzakelijk om het onderhoud op landschapsniveau op elkaar af te stemmen. Onderhoud van landschapselementen moet in grotere eenheden op elkaar afgestemd worden, zodat de verschillende fase van ontwikkeling verspreid in de tijd en ruimte naast elkaar voorkomen (mozaïek). Daarbij wordt rekening gehouden met de kwaliteiten van het landschap zoals beschreven in de Structuurvisie Grutsk op ‘e Romte.

Ideaal is een combinatie van de landschapselementen met kruidenrijk gedeeltes. Dit kan in de vorm van een schrale ondergroei op de houtwaltaluds, in en langs sloten, poelen, dobbes of andere overhoeken. Waar een dergelijke kruidenrijke ondergroei ontbreekt, kan dit worden gerealiseerd door toepassing van een verschralingsbeheer van perceelsranden.

Voor de natte dooradering is een versterking van de aanwezige natuurwaarden in de beekdalen mogelijk door een combinatie van natuurvriendelijk sloot- en slootkantenbeheer. Dit draagt bij aan het creëren van leefgebied voor de genoemde soorten in het aangrenzende agrarische gebied. In combinatie met verschraling van perceelsranden ontstaat tevens aantrekkelijk biotoop voor amfibieën en de ringslang buiten het water. Op een aantal plekken in de beekdalen hebben laaggelegen percelen een agrarische functie. Een verschralingsbeheer op deze percelen draagt bij aan een goede waterkwaliteit van de beek, en draagt daarmee bij aan (behoud van) de natuurwaarden van NNN-delen die regelmatig inunderen. Op deze percelen heeft volvelds verschralingsbeheer dan ook een duidelijke meerwaarde voor behoud van de natuurwaarden van deze beekdalen.

4.3.4 Laagveengebied
Het laagveengebied betreft de zone die grenst aan de hogere zandgronden. Onder invloed van stijgende grondwaterstanden heeft zich hier in het verleden een dik pakket veen gevormd. Bij de vervening is het grootste deel afgegraven en zijn de gronden in agrarisch gebruik genomen. Delen van dit verveningslandschap zijn gespaard gebleven in de vorm van natuurgebieden. Dankzij de toestroom van kwelwater vanaf het Drentsch Plateau hebben zich in deze gebieden bijzondere natuurwaarden kunnen ontwikkelen waarbij open water, moeras, rietvelden, trilvenen en soortenrijke vochtige graslanden elkaar afwisselen. In de huidige situatie liggen veel natuurgebieden hoger dan de omringende landbouwgronden. De toestroom van kwel naar de natuurgebieden is daardoor afgenomen. Om verdroging te voorkomen wordt veelal gebiedsvreemd water ingelaten. Deze laagveengebieden vormen een biotoop waarvoor Fryslân in nationaal opzicht een belangrijke verantwoordelijkheid heeft voor de instandhouding. Een aantal van de laagveengebieden heeft ook de status van Natura 2000-gebied.

In deze zone rondom de laagveengebieden liggen de kansen voor het Agrarisch natuurbeheer in het leefgebied natte dooradering. Gidssoorten hier zijn de Zwarte stern, Groene glazenmaker en Grote

modderkruiper. Deze soorten komen zowel in en rondom de natuurgebieden voor, maar ook in enkele laaggelegen polders. Deze zijn daarom ook opgenomen in de natte dooradering.
Het laagveengebied wordt verder gekenmerkt door grootschalig, open graslandgebied. Grote delen hiervan zijn aangemerkt als weidevogelkansengebied (leefgebied open grasland). Gidssoorten voor het leefgebied open grasland zijn Grutto, Tureluur, Kievit en Scholekster.

Streefbeeld
Behoud en kwaliteitsverbetering van de natuurwaarden van de laagveengebieden is een belangrijke doelstelling. Vermindering van verdroging en verbeteringen van de waterkwaliteit zijn daarbij belangrijk aspecten. Agrarisch natuurbeheer kan hierbij een belangrijke rol spelen door realisatie van bufferzones met hoge waterpeilen rondom de natuurgebieden. Daarbij kan tevens een aantrekkelijk leefgebied gecreëerd worden voor de soorten van de natte dooradering, maar tevens bijdrage aan de weidevogelstand. Maatregelen voor beide leefgebieden kunnen elkaar versterken.

Soorten als Groene glazenmaker en Grote modderkruiper hebben een leefgebied met een beperkte omvang en hebben ook een beperkt verspreidingsvermogen. Voor deze soorten wordt ingezet op het vergroten van het areaal geschikt leefgebied, in aansluiting op bestaande locaties waar deze voorkomen. Voor de Zwarte stern zijn de aanwezigheid van geschikte broedlocaties in combinatie met geschikt foerageergebied in de directe omgeving belangrijke randvoorwaarden. Voor deze soort is het streven erop gericht om de hoeveelheid foerageergebied nabij de broedlocaties te vergroten.

Als er inrichtingsmaatregelen worden uitgevoerd in het gebied, wordt rekening gehouden met de kwaliteiten van het landschap zoals beschreven in de Structuurvisie Grutsk op ‘e Romte.

4.3.5 Veenweidegebied/ Friese merengebied
Het merengebied betreft de langgerekte, laaggelegen zone van globaal de IJsselmeerkust bij Gaasterland tot aan het Dokkum. Als gevolg van inbraken van de zee zijn in deze zone een aantal grotere meren ontstaan, zoals het Tjeukemeer, Slotermeer, Witte en Swarte Brekken, Grootte Wielen. Deze meren zijn met elkaar verbonden via een uitgebreid stelsel van kanalen en opvaarten. De zone met de Friese meren vormt in internationaal opzicht een belangrijk leefgebied voor een aantal ernstig bedreigde soorten, een aantal meren heeft dan ook een beschermde status als Natura 2000-gebied gekregen. Fryslân heeft daarmee een grote verantwoordelijkheid voor de instandhouding van deze soorten. Belangrijke aandachtsoorten hierbij zijn Meervleermuis, Noordse woelmuis, Grote modderkruiper en Zwarte stern. De Alde Feanen, hoewel met een andere ontstaansgeschiedenis, is eveneens een belangrijk leefgebied voor deze soorten.

Rondom de Friese meren die aangewezen zijn als Natura 2000 gebied liggen de kansen voor het agrarisch natuurbeheer in het leefgebied voor de natte dooradering. De genoemde aandachtssoorten vanuit de aanwijzing als Natura 2000-gebied zijn tevens gidssoorten voor het agrarische natuurbeheer. Langs de IJsselmeerkust van Gaasterland komen de soorten Heikikker en Rugstreeppad regelmatig voor. Hier is een zoekgebied natte dooradering voor deze soorten geprojecteerd. De meren liggen in een grootschalig, open grasland gebied, waarvan delen aangemerkt zijn als weidevogelkansgebied (leefgebied open grasland). Gidssoorten voor het leefgebied open grasland zijn Grutto, Tureluur, Kievit en Scholekster.

Streefbeeld
In het kader van agrarisch natuurbeheer kan een bijdrage worden geleverd aan de instandhouding van de soorten van Natura2000-gebieden door de migratiemogelijkheden voor soorten als Noordse woelmuis en Meervleermuis door het landschap te verbeteren door ontwikkeling van rietkragen en natuurvriendelijke oevers. Watergangen kunnen door een ander beheer geschikt gemaakt worden als leefgebied voor vissoorten als Bittervoorn of Grote modderkruiper. Door verhoging van de waterpeilen in de laaggelegen polders rondom natuurgebieden kunnen hydrologische bufferzones worden gecreëerd waarmee de verdroging van de leefgebieden vermindert. Dit kan eveneens positief zijn voor de weidevogels. Maatregelen voor beide leefgebieden kunnen elkaar versterken. In Gaasterland kan agrarisch natuurbeheer de kwaliteit van het leefgebied van Heikikker en Rugstreeppad verbeteren.

Als er inrichtingsmaatregelen worden uitgevoerd in het gebied, wordt rekening gehouden met de kwaliteiten van het landschap zoals beschreven in de Structuurvisie Grutsk op ‘e Romte.

4.3.6 Klei op veengebied

Het klei op veengebied betreft de zone tussen de Waddenkust en het veenweidegebied. Deze zone strekt zich uit vanaf het IJsselmeer tot aan het Lauwersmeer. Door kleiafzettingen ligt dit gebied relatief hoog. Het betreft een grootschalig, open agrarisch gebied, met voornamelijk veeteelt, dat doorsneden wordt door een uitgebreid stelsel aan vaarten en watergangen.

Dit gebied is van grote waarde voor weidevogels. Verspreid in het agrarische gebied liggen diverse weidevogelreservaten die in beheer zijn bij de TBO's. Grote delen van dit gebied zijn aangemerkt als weidevogelkansengebied (leefgebied open grasland). Gidssoorten voor het leefgebied open grasland zijn Grutto, Tureluur, Kievit en Scholekster.

Bij enkele dorpskernen zijn kleine bosjes te vinden. Langs de IJsselmeerkust zijn natuurgebieden te vinden gericht op vochtige natuurwaarden, zoals moeras, vochtig hooiland, overstromingsgrasland, met aansluitend daarop weidevogeldoelen.

Streefbeeld

Het klei op veengebied is zeer belangrijk voor behoud van de weidevogels (bron: Weidevogelnota, 2014). Agrarisch natuurbeheer speelt hierbij een belangrijke rol. Daarbij liggen er kansen voor synergie met waterdoelen vanuit het Wetterskip. Daarvan kunnen tevens een aantal vissoorten meeprofiteren, zoals de Bittervoorn en Kleine modderkruiper. Deze vissoorten komen relatief veel voor in de vaarten en watergangen. Dit kan worden bereikt door een combinatie van natuurvriendelijk sloot- en slootkantenbeheer, en verbetering van de waterkwaliteit door verminderde afspoeling van voedingsstoffen en gewasbeschermingsmiddelen. Daarnaast kan ingezet worden op het verbeteren van de leef- en (door)trek(schuil)mogelijkheden voor glasaal en driedoornige stekelbaars in doorgaande wateren in weidevogelgebieden langs de kust van de Waddenzee.

Als er inrichtingsmaatregelen worden uitgevoerd in het gebied, wordt rekening gehouden met de kwaliteiten van het landschap zoals beschreven in de Structuurvisie Grutsk op 'e Romte.

4.3.7 Waddeneilanden

De Waddeneilanden zijn rijk aan natuur. Het duin- en waddengebied herbergt een grote diversiteit aan biotopen, variërend van zoute kwelders tot zoete plassen en duinvalleien, van jonge duinvorming tot oude duinen met heide of duinbos. Het kwelder- en duingebied valt nagenoeg geheel onder de Natura 2000.

De binnenrandduin vormt de overgang tussen de duinen en de polders. Deze binnenrandduin wordt gekenmerkt door singelelementen en kruidenrijke graslanden. Het poldergebied is open, en voornamelijk in gebruik als grasland voor veehouderijen. Deze graslanden zijn van belang voor grote aantallen weidevogels. Grote delen van dit gebied zijn aangemerkt als weidevogelkansengebied (leefgebied open grasland). Gidssoorten voor het leefgebied open grasland zijn Grutto, Tureluur, Kievit en Scholekster. Specifieke locaties in het poldergebied vervullen ook een functie voor wadvogels in de vorm van slaapplaats of hoogwatervluchtplaats.

Streefbeeld

Het poldergebied op de Waddeneilanden zijn van grote waarde voor weidevogels. Agrarisch natuurbeheer gericht op weidevogels is hierbij essentieel. Maatregelen vanuit agrarisch natuurbeheer versterken daarbij tevens de functie van de slaapplaatsen en HVP's voor de Wadvogels. Ook liggen er kansen voor synergie met waterdoelen vanuit het Wetterskip.

De binnenduinrand biedt kansen voor soorten van de droge dooradering. De combinatie van beschutting en broedgelegenheid in de singels, in combinatie met foerageermogelijkheden in de kruidenrijke graslanden en aangrenzend duingebied, heeft hoge potenties voor hoge dichtheden broedvogels.

Als er inrichtingsmaatregelen worden uitgevoerd in het gebied, wordt rekening gehouden met de kwaliteiten van het landschap zoals beschreven in de Structuurvisie Grutsk op 'e Romte.

4.4 Beoordelingscriteria gebiedsaanvragen Provincie

De gebiedsaanvragen worden zowel door de Provincie als door RVO getoetst. RVO toetst op de instapcriteria voor invulling van de beheerfuncties, die in tabel 1 in paragraaf 4.5 staan. De provincie toetst op de instapcriteria voor oppervlakte en broedparen, zoals deze in tabel 1 in deze paragraaf staan. Vervolgens worden de gebiedsaanvragen per deelgebied getoetst op kwaliteit volgens de criteria in bijlage 2. Als de gebiedsaanvragen het opengestelde subsidieplafond overschrijden, worden de deelgebieden, die het hoogst scoren op de kwaliteitscriteria, gehonoreerd tot het subsidieplafond is bereikt.

Criteria voor oppervlakte en broedparen
De instapcriteria zijn de minimale criteria waaraan een gebiedsaanvraag moet voldoen. De gebiedsaanvragen zullen eenmalig (bij aanvang) aan deze criteria worden getoetst door de provincie.

Voor het zoekgebied Water zijn geen instapeisen opgesteld, de gehele provincie is als zoekgebied aangewezen, met uitzondering van natuurterreinen. Wel is, in overeenstemming tussen Wetterskip Fryslân, provinsje Fryslân en de agrarische collectieven, hiervoor een ondersteunende kaart met prioritaire gebieden (bijlage 11) gemaakt. Wetterskip Fryslân heeft analyse uitgevoerd waarbij is gekeken naar de afspoeling van fosfaat, gewasbeschermingsmiddelen en de KRW-doelen. Aan de hand van die analyse zijn gebieden geprioriteerd en weergegeven op de kaart.

Tabel 1: instapcriteria voor oppervlakte en broedparen

	Aanwezigheid doelsoorten (komen de relevante soorten voor)	**Omvang gebied**
Open Grasland	Minimaal 10 broedparen van grutto per 100 ha óf minimaal 50 broedparen van de soorten grutto, tureluur, kieviet, scholekster en slobeend samen per 100 ha, of	Minimaal 100 ha samenhangende beheerde oppervlakte waarop leefgebied open grasland aanwezig is, of het gebied is op de kaart in bijlage 7 aangegeven als parel.
	Minimaal 30 broedparen van de kritische soorten (grutto, tureluur, veldleeuwerik, graspieper, gele kwikstaart, slobeend, kuifeend, wulp, watersnip, kwartel, tafeleend, zomertaling, wintertaling, witte kwikstaart, kluut, knobbelzwaan, krakeend, bergeend en patrijs) samen per 100 ha.	
Open Akkerland	In het gebied of de directe omgeving komt 1 van de volgende soorten voor: patrijs, kievit, scholekster, grauwe kiekendief, veldleeuwerik, kneu, of gele kwikstaart.	Akkerbouwgebied van tenminste 250 hectare, waarbinnen de beheerde clusters liggen.
Droge Dooradering	Er komt minimaal 1 van de doelsoorten voor in het gebied of het gebied ligt binnen het verspreidingsgebied van de betreffende doelsoort(en)	
Natte Dooradering	Minimaal 1 van de doelsoorten is recent (maximaal 2 jaar geleden) vastgesteld in het gebied óf de biotoopomstandigheden zijn optimaal aanwezig voor minimaal één van de doelsoorten én er zijn bronpopulaties van die soort aanwezig op een voor de betreffende soort te overbruggen afstand	
Categorie Water	In dit leefgebied wordt ingezet op het verbeteren van de waterkwaliteit in Fryslân en is niet specifiek gericht op doelsoorten.	Toepassing van randen binnen een prioritair toepassingsgebied, zie bijlage 11.

4.5 Beoordelingscriteria gebiedsaanvragen RVO.nl

De in deze paragraaf geschetste criteria worden door RVO.nl gebruikt om de gebiedsaanvraag te toetsen. In een gebiedsaanvraag kunnen meerdere deelgebieden worden opgenomen. De gebiedsaanvragen zullen worden getoetst op:

- De leefgebiedenkaart zoals opgenomen in bijlage 7 en 10
- De beheerfuncties

Criteria voor invulling van de beheerfuncties
Er is een koppeltabel (website Bij12) gemaakt om inzicht te geven aan de agrarische collectieven welke beheeractiviteiten passen bij het nastreven van foerageer-, broed-, schuilmogelijkheden enzovoort van de verschillende leefgebieden. In de gebiedsaanvraag moet hiervan gebruik gemaakt worden. Voor het beheerjaar 2019 en resterende looptijd van het ANLB2016 wordt de koppeltabel aangepast, vanuit Brussel is hiervoor toestemming verleend. De vereenvoudiging in de provinciale natuurbeheerplannen moet leiden tot minder regeldruk waardoor lagere uitvoeringslasten bij zowel de collectieven als RVO. De vereenvoudiging komt de flexibiliteit van het beheer ten goede, en draagt in die zin bij aan een beter en flexibeler mozaïek. De voorgestelde vereenvoudiging is ecologisch effectiever, verhoogt de flexibiliteit en vermindert de overhead. Zo moeten nieuwe kuikenvelden nu 5 dagen achteraf worden gemeld i.p.v. vooraf. Daarnaast zijn een aantal beheeractiviteiten die hetzelfde beogen, maar net iets anders gedefinieerd waren, samengevoegd, en is een aantal overbodige beheeractiviteiten verwijderd.

Aan de hand van de gewijzigde koppeltabel per 1 januari 2018 is in onderstaande tabel per leefgebied aangegeven welke beheerfuncties in de gebiedsaanvragen moeten worden opgenomen. De overige beheerfuncties mogen als aanvulling worden opgenomen in de gebiedsaanvraag. Daarvoor gelden geen instapeisen. Voor zoekgebied water geldt dat vanaf 2022 de waterkwaliteitsverbetering via verminderen emissies naar het oppervlaktewater in combinatie met maatregelen gericht op biodiversiteitsverbetering in en rondom het water (ecologisch beheer wateren) voorop staat.

Leefgebied Open grasland	**Beheerfunctie 2016 tot en met 2017**	**Beheerfunctie vanaf 2018**
	Optimaliseren nestbescherming	Optimalisering foerageer- en broed- en opgroeimogelijkheden
	Creëren nat biotoop	Creëren nat biotoop
	Creëren foerageergebied	
	Optimaliseren broed- en opgroeimogelijkheden	
Leefgebied Open Akkerland	**Beheerfunctie 2016 tot en met 2017**	**Beheerfunctie vanaf 2018**
	Optimaliseren voortplantingsmogelijkheden	Optimaliseren voortplantingsmogelijkheden
	Creëren foerageergebied	Creëren foerageergebied
Leefgebied Natte dooradering	**Beheerfunctie 2016 tot en met 2017**	**Beheerfunctie vanaf 2018**
	Creëren foerageergebied	Optimaliseren foerageer-, en broed- en opgroeimogelijkheden.
	Optimaliseren voortplantingsmogelijkheden	Verschralen
Leefgebied Droge dooradering	**Beheerfunctie 2016 tot en met 2017**	**Beheerfunctie vanaf 2018**
	Creëren foerageergebied	Optimalisering foerageer- en broed- en opgroeimogelijkheden
	Optimaliseren voortplantingsmogelijkheden	
	Beheerfunctie 2016 tot en met 2018	**Beheerfunctie vanaf 2019**
Categorie Water	Niet opgenomen in het Natuurbeheerplan	Verbeteren waterkwaliteit Waterberging Vernatting Water vasthouden

5. Subsidiemogelijkheden

De doelen uit het natuurbeheerplan zullen via uitvoerend beheer door natuurbeheerders (natuurorganisaties, natuurcollectieven, particuliere natuurbeheerders, agrarische collectieven) worden gerealiseerd. Bij het beheren en uitvoeren van maatregelen zijn er verschillende subsidiemogelijkheden.

In het SNL-stelsel is subsidie mogelijk voor natuurbeheer, agrarisch natuurbeheer en landschapsbeheer en de ontwikkeling van natuur. Natuurbeheerders, natuurcollectieven en agrarische collectieven kunnen subsidie aanvragen voor een (agrarisch) natuurbeheertype of landschapstype. Daarnaast kunnen grondeigenaren subsidie aanvragen voor kwaliteitsverbetering en/of functieverandering.

5.1 Natuur- en landschapsbeheer

Beheersubsidie is een vergoeding voor het beheer van een beheertype. Een beheertype beschrijft aan welke terreinkenmerken het terrein moet voldoen. Beheertypen mogen elkaar niet overlappen. Op een oppervlakte kan één natuurbeheertype worden aangevraagd. Bij de subsidie voor natuurbeheer moet de beheerder in principe zijn terrein openstellen, tenzij er rechtsgeldige redenen zijn om hiervan af te wijken. Het natuurterrein is opengesteld als het minimaal 358 dagen per jaar gratis fysiek bereikbaar en toegankelijk is.

De beheersubsidie kan alleen worden aangevraagd door gecertificeerde beheerders. Dit kan middels een individueel certificaat of door een aanvraag te doen via een gecertificeerd collectief.

Het aanvragen van subsidie voor natuur- en landschapsbeheer door een individuele particuliere natuurbeheerder is vanaf 2017 niet meer mogelijk. Zij kunnen alleen nog via een natuurcollectief subsidie aanvragen voor natuur- en landschapsbeheer. Een natuurcollectief is een (coöperatieve) vereniging of een stichting in een (zelfgekozen) samenstelling die bestaat uit particuliere natuurbeheerders en andere beheerders met eigendomsrecht of erfpacht. Het collectief is eindbegunstigde van de subsidie en zorgt voor een gebundelde aanvraag voor het uitvoeren van natuur- en landschapsbeheer in Fryslân.

Voor de lopende individuele contracten is in de regeling opgenomen dat deze contracten doorlopen tot de einddatum. Bij een eventuele verlenging moet worden voldaan aan bovenstaande regels.

5.2 Agrarisch natuur- en landschapsbeheer

Alleen gecertificeerde agrarische collectieven, die zich gemeld hebben bij de provincie, kunnen subsidie krijgen voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Een agrarisch collectief is een gecertificeerd samenwerkingsverband van met name agrariërs voor het uitvoeren van agrarisch natuur- en landschapsbeheer en is eindbegunstigde van de subsidie.

Voor het verkrijgen van subsidie is een samenhangende gebiedsaanvraag vereist. Dit is een in nauwe afstemming met gebiedspartners tot stand gekomen, samenhangend ecologisch effectief en economisch efficiënt plan van een agrarisch collectief voor het uitvoeren van agrarisch natuur- en landschapsbeheer in een bepaald gebied. Het aanvragen van subsidie voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer door een individuele agrariër is dus niet (meer) mogelijk. Per gebied kan één collectief een aanvraag doen. Per deelgebied kan de provincie één subsidieverlening afgeven.

Ter ondersteuning van aanvragen voor de Categorie Water is voor de agrarische collectieven een kaart gemaakt waarop is weergegeven in welke gebieden randenbeheer de prioriteit heeft. Deze kaart is opgesteld aan de hand van een analyse van Wetterskip Fryslân naar de afspoeling van fosfaat en gewasbeschermingsmiddelen. Aan de hand van die analyse is de kaart Prioritaire gebieden Zoekgebied Water (bijlage 11) gemaakt waarbij met kleuren is aangegeven in welke gebieden de prioriteit het grootst is voor het verminderen van afspoeling. De rode gebieden hebben hierin de hoogste prioriteit en de gele de laagste prioriteit. Agrarische collectieven kunnen binnen de prioritaire gebieden beheer afsluiten voor dit leefgebied. Hierbij gaat de voorkeur uit naar de gebieden met de hoogste prioritering. Binnen deze prioritaire gebieden geldt de voorwaarde dat de randen 3 meter breed moeten zijn. Het is het nog wel toegestaan om bestaande diensten uit de jaren 2019 t/m 2021 met randenbeheer, ecologisch slootschonen en baggeren met de baggerpomp voort te zetten, ook wanneer deze niet gelegen zijn in de prioritaire gebieden.

De verdere eisen die gesteld worden aan de gebiedsaanvraag staan in de subsidieregelingen en de Algemene subsidieverordening provincie Fryslân 2013.

5.3 Kwaliteitsimpuls: investeringen en functieverandering

De subsidie kwaliteitsimpuls is voor grondgebruikers die grond geschikt willen maken voor (agrarisch) natuurbeheer en voor natuurbeheerders die de kwaliteit van de natuur verder willen ontwikkelen en verhogen. Voor een kwaliteitsimpuls natuur en landschap zijn twee subsidiemogelijkheden: investeringssubsidie en subsidie functieverandering. Een combinatie hiervan is ook mogelijk.

Investeringssubsidie
Dit is subsidie voor maatregelen die het gebied geschikt maken voor (agrarisch) natuurbeheer of voor een kwaliteitsverbetering van de natuur. Bij de kwaliteitsverbetering wordt de natuurkwaliteit van een bestaand natuurbeheertype verhoogd of wordt een bestaand natuurbeheertype omgezet naar een ander type.

Subsidie functieverandering
Dit is subsidie voor de waardedaling van de grond door het veranderen van landbouwgrond in bos of andere natuur. Het gebied waar het om gaat moet met een natuurbeheertype zijn opgenomen in het natuurbeheerplan van de provincie.

Meer informatie
Meer informatie over het (agrarisch) natuur- en landschapsbeheer vindt u op: website Bij12. Deze website is de verzamelplaats van alle informatie over Natuur en Landschap in Nederland.

Bijlagen

1. Beschrijving Leefgebieden
2. Kwaliteitscriteriacriteria per Leefgebied
3. Handreiking voor een goede invulling van het beheer
4. Kaart Natuurnetwerk Nederland
5. Natura2000-gebieden
6. Kaart Gebiedscollectieven
7. Kaart Zoekgebied Agrarisch (Leefgebieden)
8. Beheertypenkaart
9. Ambitiekaart
10. Kaart Zoekgebied Water
11. Prioritaire gebieden zoekgebied Water
12. Soortenlijst ANLB Fryslân
13. Overzicht wegingsfactoren kuikenland

Bijlage 1: Beschrijving Leefgebieden

Leefgebied open grasland (Cluster weidevogelgraslanden)
Het leefgebied open grasland bestaat uit open landschappen met overwegend grasland, waarvan een relevant deel uit vochtig en kruidenrijk grasland bestaat. Vaak is dit leefgebied doorsneden met een fijnmazig netwerk van lijnvormige wateren: sloten, weteringen en vaarten. Er kan enige opgaande begroeiing aanwezig zijn. Sommige weidevogelsoorten (zoals grutto) zoeken altijd de meest open delen van het landschap op. Andere soorten zijn tolerant voor (zoals kievit en wulp) of juist gebaat bij (noordse woelmuis) aanwezigheid van riet of opgaande elementen. Naast broedende weidevogels is er ook beheer nodig voor overwinterende soorten (keuze provincie welke soorten). Enkele soorten, zoals houtduif, torenvalk, roek, kramsvogel en spreeuw maken vooral gebruik van het leefgebied open grasland voor voedsel en kunnen voor een groot deel meeliften met de maatregelen voor de overige soorten.
Idealiter bestaat een kerngebied voor soorten van open grasland zowel uit natuur- als agrarische gronden die in samenhang worden beheerd, gefaseerd in ruimte en tijd. Op de natuurgronden staat de natuurfunctie voorop. Op de agrarische gronden die mede voor weidevogels worden beheerd, weegt de productiefunctie het zwaarst, maar vindt deze productie plaats binnen de voorwaarden die het behoud van biodiversiteit stelt. Beheer en inrichting van agrarisch gronden en natuurgronden worden zo goed mogelijk op elkaar afgestemd. Wanneer natuurgebied geheel afwezig is, wordt in het agrarisch gebied voor het zelfstandig functioneren als kerngebied voldoende ‘op voldoende kuikenland gericht beheer’ ingezet. Op de percelen zonder kuikenlandbeheer, wordt gestreefd naar een maximale overleving van nesten en kuikens door middel van nestbescherming in combinatie met maatregelen voor kuikenoverleving zoals randen- en greppelbeheer, vluchtheuvels en verbindingen met kruidenrijk grasland.

De belangrijkste soorten die voorkomen in het leefgebied open grasland, met een internationale verantwoordelijkheid voor Nederland, zie advies Alterra

Leefgebied Open Akker (Cluster Akkerranden en akkers)
Het leefgebied open akker/ akkerfauna bestaat uit landschappen met overwegend bouwland waarin wordt voldaan aan de eisen die akkersoorten stellen. Bouwland bestaat uit akkers bebouwd met gewassen zoals granen, aardappels of suikerbieten. De akkers zijn doorsneden met bermen, sloten en meer of minder opgaande begroeiing. Er bestaat een gradiënt van halfopen akkerbouwgebieden met veel opgaande landschapselementen (bijvoorbeeld in Brabant) naar open akkerbouwgebieden met weinig opgaande elementen (bijvoorbeeld in het Noordelijk kleigebied). Met akkervogels wordt gedoeld op soorten die zich (in zekere mate) hebben aangepast aan de dynamiek van de hedendaagse landbouw. Daarbij is niet alleen voedselbeschikbaarheid in de vorm van zaden, insecten en muizen noodzakelijk, maar ook dekking, slaapplaatsen (zeker in winterperiode) en een gevarieerd bouwplan. Kenmerkende soorten van akkers zijn zowel soorten die broeden op deze akkers (zoals gele kwikstaart, veldleeuwerik en grauwe kiekendief) als soorten die tijdens de trek of overwintering afhankelijk zijn van niet geoogste granen en onkruidzaden (veldleeuwerik, vinken en gorzen). Akkers met veel granen en zaden zijn goed voor muizenpopulaties, die op hun beurt weer voedsel verschaffen voor roofvogels. Een soort als de kievit kent z’n zwaartepunt in het open grasland, maar komt ook relatief veel in open akkerland voor. Een kenmerkende soort van het Limburgse akkerland is de hamster.

De belangrijkste ecologische eisen van akkersoorten zijn voldoende voedsel en rust- en broedgebieden in de zomer en voldoende voedsel en rustgebieden in de winter. Bepaalde soorten komen alleen in de zomer in akkerbouwgebieden voor (trekvogels als de gele kwikstaart en grauwe kiekendief), andere soorten verblijven jaarrond in Nederland (patrijs, blauwe kiekendief, veldleeuwerik) en weer andere soorten zijn typische wintergasten in akkerbouwgebieden (gorzen, vinken, ruigpootbuizerd).

Leefgebied droge dooradering
Het leefgebied droge dooradering bestaat uit netwerken van lijnvormige landschapselementen. Deze netwerken bestaan uit een breed scala aan (al of niet hoog opgaande) landschapselementen met uiteenlopende lengte-, breedte- en hoogtedimensies. Het gaat om elzensingels, houtwallen, heggen en hagen, lanen, hoogstamboomgaarden, (hakhout)bosjes, struwelen, kaden en dijken, tuunwallen, bloemrijke (perceel)randen, ruigtezomen, overhoeken, bermen van wegen en paden en steilranden. Kleine geïsoleerde wateren die verspreid in deze gebieden voorkomen (vooral drinkpoelen) worden ook gerekend tot de 'droge dooradering'.
Het is voor het bevorderen van soorten van het leefgebied droge dooradering belangrijk om bomen, struwelen en ruigte/randen te creëren en/of in stand te houden door periodiek onderhoud uit te voeren. Ook het beheer van perceelranden (met name die aan de zuidkant gelegen en) grenzend aan de dooradering kan van groot belang zijn voor deze soorten. Een kruidenrijke rand of ruigte langs een landschapselement komt bijvoorbeeld de biodiversiteit ten goede. Wanneer elementen in zodanige hoeveelheid, kwaliteit en samenhang voorkomen dat ze van vele soorten vitale (of bron-) populaties herbergen, spreken we van kerngebieden. Kenmerkende vogelsoorten van de droge dooradering zijn zowel soorten die in deze elementen broeden (zoals patrijs, geelgors, grauwe klauwier, zomertortel en braamsluiper), als soorten die tijdens de trek of overwintering afhankelijk zijn van deze elementen omdat er tal van voedselbronnen aanwezig zijn in de vorm van eetbare vruchten en zaden. Vleermuizen gebruiken de droge dooradering als oriëntatie tijdens verplaatsingen tussen rust- en foerageergebied. Voor het voorkomen van amfibieën (kikkers, salamanders en paddensoorten) is de aanwezigheid van poelen van groot belang.

Leefgebied Natte dooradering
Het leefgebied natte dooradering binnen het agrarisch cultuurlandschap bestaat uit een netwerk van natte landschapselementen in de vorm van sloten, beken, kreken, moerasjes, rietlandjes en plasdras gebiedjes, maar afhankelijk van de regio ook in de vorm van poelen en andere kleine wateren. Het aangrenzende grasland is vaak vochtig tot nat, heeft veelal een hoge grondwaterstand en is in streefsituaties begroeid met kruidenrijk en niet te dicht gewas.
Voor veel soorten vissen, libellen, amfibieën en vogels zijn lijn- en puntvormige wateren van groot belang voor in stand houden van populaties. Vissen zijn vooral afhankelijk van watergangen met een goede waterkwaliteit en vaak (maar niet altijd) weelderige onderwatervegetatie. Voor libellen is daarnaast ook een goed ontwikkelde oevervegetatie van belang. De meeste soorten amfibieën zijn weer afhankelijk van een combinatie van sloten of poelen met gras- of akkerland en opgaande begroeiing. Er is een overlap met poelen in droge dooradering. In dit leefgebied wordt daarom wat betreft puntvormige wateren gefocust op poelen en bijbehorende soorten die voorkomen buiten droge dooradering en aan- of inliggende poelen.
Voor het beheertype geldt, net als bij droge dooradering, dat er binnen het type een grote variatie bestaat in omstandigheden en daarmee in biodiversiteit, deze wordt medebepaald door de geografische plek en de dimensies van de waterelementen. Juist vanwege deze grote diversiteit is het zeer gewenst om per provincie en per gebied specifiek te benoemen om welk type water het gaat. Dat krijgt zijn plek in provinciale natuurbeheerplannen. Het provinciaal natuurbeheerplan geeft per gebied ook aan welke doelsoorten aanwezig zijn en waar het beheer zich op moet richten. Deze informatie komt o.a. uit de Nota weidevogels en Beleidsnotitie voor leefgebieden ANLb.
Het leefgebied is zodanig ingericht en – afhankelijk van de soort wel of juist niet - verbonden met gebieden in de omgeving dat uitwisseling mogelijk is om vitale populaties van doelsoorten te handhaven. De connectiviteit (verbinding) met aangrenzende en lokale maar ook verder gelegen watersystemen zoals grotere Rijkswateren (meren en rivieren) en natte natuurgebieden is hierbij voor sommige soorten essentieel. Natte landschapselementen houden niet op bij de waterlijn, ook oeverranden, moerasjes, bermen en plasdras zone zijn onderdeel van dit leefgebied en belangrijk voor de soorten die hiervan gebruik maken. De geleidelijke gradiënt van nat naar droog zorgt ervoor dat er verschillende vereiste habitats voor soorten aanwezig zijn. Naast de gradiënt zorgt ook de aan- of afwezigheid van kwelwater ervoor dat in gebieden specifieke flora- en faunasoorten aanwezig zijn. Het beheer en de inrichting van oeverzone en wateren is erop gericht dat deze op netwerk- en landschapsniveau voldoen aan de eisen die de doelsoorten aan de beheertypen stellen. De beheermaatregelen vanuit behoud van biodiversiteit vertonen een gedeeltelijke overlap met maatregelen die ten behoeve van waterkwaliteit en waterberging worden beoogd vanuit de Kader Instapeis Water. In het provinciaal natuurbeheerplan staat aangegeven waar en hoe synergie wordt gerealiseerd.

Zoekgebied Water
Een groot deel van het oppervlaktewater in Nederland bevindt zich in agrarisch gebied. Veel watergangen grenzen aan agrarische gronden en de oevers fungeren als overgangszone naar het droge landgedeelte. Water- en oevervegetaties hebben een zuiverende werking op chemische bestanddelen in het water in de watergangen, waardoor de watergangen aantrekkelijker worden voor minder tolerante flora en fauna. Er zijn veel faunasoorten welke gebruik maken van deze oeverzones om hierin onder meer te schuilen, foerageren of te broeden en jongen groot te brengen.

De oevers van de watergangen kunnen door aanpassing van het gangbare talud of door een aangepast beheer van de vegetaties en waterbodem veel meer diversiteit in flora- en faunasoorten gaan bevatten. Hierbij valt te denken aan het voorkomen van instromen van meststoffen en chemische bestrijdingsmiddelen op taluds en perceelsranden. Door de combinatie met inzaaien van gras/akker randen met niet-teeltgewassen kan snel meer biodiversiteit het resultaat zijn. Ook een in de tijd en ruimtelijk gefaseerd en methodisch natuurvriendelijk beheer van watergangen draagt bij aan verbetering van de waterkwaliteit.

De afgelopen decennia is de wens om het vasthouden en (tijdelijk) bergen van water steeds groter geworden. Vooral in het landelijk gebied kan hier invulling aan gegeven worden. Het gaat dan op landbouwgronden om het opvangen van water bij overvloedige neerslag en het opzetten van een hoger waterpeil. Daarmee kunnen meer optimale situaties worden gecreëerd voor specifieke flora en fauna in een specifiek gebied. Dit kan zelfs vragen om de teelt van andere, meer water-tolerante landbouwgewassen en/ of accepteren van minder teeltopbrengst of kwaliteitsdaling van een gewas. Het beheertype agrarisch waterbeheergebied kan bestaan uit lijnvormige waterelementen die verschillende gebieden verbinden, tot en met grotere gebiedsoppervlaktes waarvoor een gemeenschappelijke wateropgave bestaat.

De genoemde waterbeheermaatregelen kunnen een positieve bijdrage leveren aan de biotopen van diverse faunasoorten, welke door agrarisch natuurbeheer worden ondersteund en waarvoor Nederland een internationale verantwoordelijkheid heeft. Het gaat hierbij hoofdzakelijk om de soorten die in het agrarisch natuurbeheer zijn beschreven onder Natte dooradering.

Bijlage 2: Kwaliteitscriteria per leefgebied

In onderstaande tabellen wordt per leefgebied de kwaliteitscriteria aangegeven. Aan de hand van de kwaliteitscriteria zal per deelgebied een toetsing plaatsvinden. Bij overschrijding van het subsidieplafond zullen de deelgebieden die het hoogst scoren op de kwaliteitscriteria, worden gehonoreerd tot het subsidieplafond is bereikt.

Per leefgebied zijn twee tabellen opgenomen. De eerste tabel geeft de score weer per criteria, waarbij in de tweede tabel een nadere onderbouwing wordt gegeven van de score in de eerste tabel.

Leefgebied Open grasland

Tabel 1: score per criteria

Verdeel-criteria	Maximaal aantal punten
a. Aanwezigheid van doelsoorten	20
b. Omvang en connectiviteit van het gebied	5
c. Synergie met andere doelen	5
d. Kwaliteit van het beheer	20

Tabel 2: puntentoekenning per criteria Open Grasland

Criteria lid 8 verordening	Ecologische criteria NBP Frl	Toelichting/staffel	Punten
a. Aanw. doelsoorten … max. 20 punten	1. weidevogeldichtheid – max. 10 pnt (basis 10/30/50 = 0 pnt)	15/40/60	4
		20/60/100	7
		25/80/140	10
	2. netwerkpopulatiestructuur	Niet onderscheidend	0
	3. reproductie (BTS) – max. 10 pnt	0,55	2
		0,65	6
		0,75	10
b. Omvang en connectiviteit max. 5 punten	.. Omvang agr. beheer (agr. beheer > 200 ha) – max. 3 pnt	Conform criterium wv-nota	3
	8. ligging t.o.v. verstoringsbronnen – max. 2 pnt	Conform criterium wv-nota	2
c. Synergie, max. 5 punten	4. omvang kerngebied (kerngebied > 250 ha.) – max. 5 pnt	Conform criterium wv-nota	5
d. Kwaliteit beheer max. 20 punten	5. waterpeil – max. 7 pnt	Hoog waterpeil > 5 %	1
		Hoog waterpeil > 10 %	2
		Hoog waterpeil > 15 %	3
		Hoog waterpeil > 20 %	5
		Hoog waterpeil > 30 %	7
	5. plasdras (aansluitend) – max. 5 pnt	> 2 %	3
		> 3 %	5
	6. pollige vegetaties (% beweiding 20%) – max. 2 pnt	> 20 %	1
		> 35 %	2
	7. Opp. en ruimtelijke samenhang kuikenland – max. 6 pnt	1,4 en 0,7 ha/bpgr	4
		Aaneengesloten blok 250 ha	2
	9. Bemesting	Niet onderscheidend	0
	10. Fosfaatgehalte bodem	Niet onderscheidend	0
	11. Zuurgraad	Niet onderscheidend	0
	12. Nestbescherming	Niet onderscheidend	0
	13. Predatiebeheer(plan) – max. 1 pnt	Niet onderscheidend	0
	14. Mozaïekregie (diploma) – max. 1 pnt	Niet onderscheidend	0

Leefgebied Open akker

Tabel 1: score per criteria

Verdeling over der criteria	Maximaal aantal punten
Aanwezigheid soorten	5
Omvang en connectiviteit	20
Synergie met andere doelen	5
Kwaliteit van het beheer	20

Tabel 2: puntentoekenning per criteria Open akker

A	**Aanwezigheid van doelsoorten**	Aantal doelsoorten	Wintergasten	1		5	
			Randenbroeders	2			
			Volveldsbroeders	3			
			Deze 3 soortgroepen	5			
B	**Omvang en connectiviteit gebied**	Omvang agrarisch beheer	> 250 ha	2		15	
	Binnen omvang minimaal 4% oppervlak aan beheer		> 300 ha	5			
			> 400 ha	10			
			> 500 ha	15			
		Netwerkpopulatiestructuur: verbinding met relevante natuurterreinen	Nee	0		5	
			Ja	5			
C	**Synergie (met andere doelen)**	Waterdoelen Wetterskip		5		5	Bijv. afstroming meststoffen en onkruidbestrijding)

D	**Kwaliteit beheer**	Volveldse maatregelen reproductie en zomervoedsel	>3% van de omvang agrarisch. Beheer	2		8	
			>4% van de omvang agrarisch. Beheer	4			
			>5% van de omvang agrarisch. Beheer	8			
		Volveldse maatregelen wintervoedsel (wintermaatregelen)	Aandeel ingezaaid met mengsel of stoppelveld > 1%	1		4	
			Aandeel ingezaaid met mengsel of stoppelveld > 2%	2			
			Aandeel ingezaaid met mengsel of stoppelveld > 3%	4			
		Randenbeheer	Gemiddeld > 5 randen per cluster*	2		8	
			Gemiddeld > 8 randen per cluster*	4			
			Gemiddeld > 10 randen per cluster*	8			
			max. aantal te behalen punten			**50**	

- **Cluster = een verzameling van beheermaatregelen die maximaal 500 meter uit elkaar liggen**

Leefgebied Droge dooradering

Tabel 1: score per criteria

Verdeling over de criteria	
Aanwezigheid soorten	5
Omvang en connectiviteit	20
Synergie met andere doelen	5
Kwaliteit van het beheer	20

Tabel 2: puntentoekenning per criteria Droge dooradering

A	**Aanwezigheid van doelsoorten**	Dichtheid					Onbekend, niet op scoren
		Aantal soorten	<3 soorten	1		5	
			3 tot 5 soorten	2			
			5 tot 8 soorten	3			
			> 8 soorten	5			
B	**Omvang en connectiviteit gebied**	Omvang agr. Beheer	> 100 ha	1		5	
			> 150 ha	2			
			> 200 ha	3			
			> 250 ha	5			
		Netwerkpopulatiestructuur: dichtheid netwerk	> 3 km/ 100 ha	2		8	
			> 4 km/ 100 ha	4			
			> 6 km/ 100 ha	8			
		Netwerkpopulatiestructuur: verbinding tussen relevante natuurterreinen	Nee	0		2	
			Ja	2			
		Aaneen geslotenheid opgaande elementen	<50% van de opgaande elementen aaneengesloten**	0		5	
			>50% van de opgaande elementen aaneengesloten**	5			

C	**Synergie (met andere doelen)**	Waterdoelen en/of natte dooradering		5		5	Bijv. afstroming meststoffen en onkruidbestrijding)
D	**Kwaliteit beheer**	Combinatie van opgaande elementen met aansluitend*** botanisch graslandbeheer of akkerrandenbeheer	>3% van de beheerde elementen	5		15	
			>5% van de beheerde elementen	10			
			>10% van de beheerde elementen	15			
		Aanwezigheid van poelen	2 poelen per 100 hectare	1		5	
			5 poelen per 100 hectare	2			
			10 poelen per 100 hectare	5			
			max. aantal te behalen punten			**50**	

**** aaneengesloten = < 25 meter tussen beheerde opgaande elementen/ aansluitend op bos of natuurgebied**
***** aansluitend = minder dan 10 meter van het opgaande element**

Leefgebied Natte dooradering

Tabel 1: score per criteria

Verdeling over de criteria	
Aanwezigheid soorten	5
Omvang en connectiviteit	20
Synergie met andere doelen	5
Kwaliteit van het beheer	20

Tabel 2: puntentoekenning per criteria Natte dooradering

A	**Aanwezigheid van doelsoorten**	Dichtheid					Onbekend, niet op scoren
		Aantal (gids)soorten	1 soort	1		5	
			2 soorten	2			
			3 soorten	3			
			4 soorten	5			
B	**Omvang en connectiviteit gebied**	Omvang waterdeel	> 100 % minimum biotoop	2		8	Minimum biotoop volgens soortenfiches behorend bij ANLB
			> 200 % minimum biotoop	4			
			> 300 % minimum biotoop	6			
			> 500 % minimum biotoop	8			
		Netwerkpopulatiestructuur: aantal watergangen	3	2		8	
			5	4			
			8	8			
		Netwerkpopulatiestructuur: vrij uitwisseling tussen wateren	Nee	0		2	
			Ja	2			
		Aanwezigheid natuurvriendelijke oever	Ja	2		2	

			Nee	0			
C	**Synergie (met andere doelen)**	Waterdoelen en/of droge dooradering		5		5	
D	**Kwaliteit beheer**	Combinatie van watergang met natuurvriendelijke oever en/of botanisch graslandbeheer	>3% van de beheerde elementen	5		15	
			>5% van de beheerde elementen	10			
			>10% van de beheerde elementen	15			
		Aanwezigheid van poelen	2 poelen per 100 hectare	1		5	
			5 poelen per 100 hectare	2			
			10 poelen per 100 hectare	5			
			max. aantal te behalen punten			**50**	

Bijlage 3: Handreiking voor een goede invulling van het beheer

Deze bijlage is bedoeld als handreiking om een beeld te vormen van beoogde doelen en functies.

Handreiking Leefgebied Open Grasland

In de weidevogelnota 2014-2020 staan de criteria voorgoed weidevogelbeheer.

Handreiking Leefgebied Open Akker

	Beoogde doel hiervan/ ecologische functie	**Tekst NBP 2016**
Omvang kerngebied	Voldoende omvang	Minimaal 250 ha samenhangend agrarisch gebied
		En
	Robuustheid leefgebied	Aansluitend op bestaande natuurreservaten (met kwelder, extensief grasland, ruigte)
		Minimaal 500 ha samenhangend agrarisch gebied
Aantal broedparen	Aanwezigheid niet beperkend/ snelle kolonisatie	Soorten aanwezig in kerngebied of in de directe omgeving
		10 broedparen van de soorten kievit, scholekster en grutto samen/ 100 ha
		Of
		20 broedparen overige akkervogels per 100 ha
		Of
		Belangrijk overwinteringsgebied akkervogels
		30 broedparen akkervogels samen/ 100 ha
		En
		Belangrijk overwinteringsgebied
Volveldse eisen	Aanbod broedbiotoop volveldbroeders	Gewasdiversiteit (tussen percelen) in een mozaïekstructuur met minimaal 2 gewassen
	Aantrekkelijker broedbiotoop dan wintergraan	Dichtheid zomergraan gemiddeld > 5 ha/ 100 ha is zomergraan
	Wintervoedsel	Gemiddelde dichtheid stoppelveld minimaal 10 ha/ 100 ha gedurende winterperiode
		Gewasdiversiteit met minimaal 3 gewassen
		Dichtheid zomergraan gemiddeld > 15 ha/ 100 ha is zomergraan
Randen/ overhoeken	Voldoende omvang	Minimaal 2 ha per 100 ha

		En
	i.v.m. voorkeur open gebied als broedplaats aantal akkervogels	Tenminste 50% beheerder oppervlakte buiten verstoringsbronnen
		En
	Hogere kans op aansluiting bij broedlocaties/ meerdere paartjes worden bediend	Minimaal 2 clusters verspreid over kerngebied;
		En
		Elk cluster bestaat uit minimaal 5 randen
		En
	Samenhang/ voldoende omvang	Binnen 1 cluster liggen randen max. 300 m uit elkaar
	Dan ook functie als broedlocatie voor aantal soorten	Omvang: > 9 meter breed
		Minimaal 5 ha per 100 ha
Wintervoedsel	Aanbod en ruimtelijke spreiding	Minimaal 1 à 2 ha/100 ha is wintervoedselgewas, verdeeld over minimaal 2 afzonderlijke locaties
		Minimaal 5 ha/ 100 ha (totaal randen, volveldse gewassen, braakstukjes, etc.),
		Minimaal 3 afzonderlijke locaties van elk 1 à 2 ha/100 ha is wintervoedselgewas
Specifiek voor Velduil en Grauwe kiekendief		Regelmatige waarnemingen van de soort in de omgeving
		En
		Minimaal 100 ha samenhangend agrarisch gebied
		En
	Voedselaanbod	Voorgaande criteria voor akkervogels algemeen, waarbij beheerde randen min. 6 meter breed is
		En
		Meerjarige braaklegging (min. 5 ha/100 ha)
	Nestbescherming + nest besparend maaien	
		Minimaal 1 bp grauwe kiekendief dat jaarlijks broed op perceel
		Enkele broedgevallen velduil in Natuurbeheerplanperiode
		Minimaal 250 ha

Handreiking Leefgebied Droge dooradering

	Beoogde doel hiervan/ ecologische functie	**Tekst NBP 2018**
Aantal broedparen/soorten	Aanwezigheid niet beperkend/ snelle kolonisatie	min. 2 soorten aanwezig in kerngebied of in de directe omgeving
		Of
		1 soort amfibieën aanwezig in of grenzend aan kerngebied
		Minimaal alle aanwezige soorten handhaven
		En
		Uitbreiding aantal broedparen of stabiele populatie van amfibieën
Omvang kerngebied	Voldoende omvang	Minimaal 100 ha samenhangend agrarisch gebied
		En
	Robuustheid leefgebied	Aansluitend op bestaande natuurreservaten (met bos, opgaande beplanting, struweel, ruigte) of hoge dichtheid opgaande elementen
		Minimaal 250 ha samenhangend agrarisch gebied
Omvang opgaande elementen	Voldoende omvang	Minimaal 3 km/ 100 ha opgaande samenhangende begroeiing beheren
		En
		Onderdelen binnen het gebied zijn zoveel mogelijk met elkaar verbonden
		Minimaal 6 km/ 100 ha opgaande begroeiing beheren
Kwaliteit opgaande elementen	Voedselaanbod (insecten/bessen) en nestgelegenheid	Inheemse soorten domineren
		En
	Voedselaanbod (insecten)	Gelaagdheid aanwezig van minimaal 2 lagen
		Randen en landschapselementen worden zodanig beheerd dat er kruidenrijke zoom- en mantelvegetaties ontstaan, c.q. in stand blijven
		En
		Met een substantieel aandeel besdragende soorten
		En

		De opgaande beplantingen en andere landschapselementen vormen op den duur een aaneengesloten infrastructuur.
		En
		Beheereenheden verbinden natuurgebieden met elkaar.
Poelen		
Specifiek voor amfibieën	Aanwezigheid niet beperkend/ snelle kolonisatie	Minimaal 1 soort amfibieën aanwezig in of grenzend aan kerngebied
		Of
Specifiek voor meerwaarde poelen als drink- en foerageerbiotoop vogels en andere soorten van opgaande elementen		Poel ligt < 50 meter van opgaand element dat in beheer genomen wordt
Specifiek voor amfibieën	Voortplantingsbiotoop	Minimaal 3 onderling samenhangende poelen in beheer die voldoen aan biotoopeisen voorkomende soort
		En
Specifiek voor amfibieën	Waterkwaliteit	Rondom poelen wordt een zone van 5 m niet bemest en niet bespoten.
		En
Specifiek voor amfibieën	Landbiotoop	Geschikt landbiotoop aanwezig binnen 300 m
		Samenhangend leefgebied met meerdere voortplantingswateren voor amfibieën met een stabiele of groeiende populatie

Handreiking Leefgebied Natte dooradering

Watergangen		
	Beoogde doel hiervan/ ecologische functie	**Tekst NBP 2016**
Aantal broedparen/soorten	Aanwezigheid niet beperkend/ snelle kolonisatie	min. 1 van de soorten aanwezig in kerngebied
		Of
		In directe omgeving (d.w.z. binnen migratie afstand betreffende soort)
		Stabiele populaties van voldoende omvang van de soort(en)
Omvang kerngebied	Voldoende omvang	Totale lengte watergangen/ Opp. met beheer minimaal gelijk aan minimum biotoop omvang v/d soort voor een stabiele populatie (zie soortenfiches ANLB2016)
		En
	Risicospreiding	Verdeeld over minimaal 3 verschillende watergangen
		En
	Uitwisseling	Uitwisseling van individuen zonder belemmeringen mogelijk tussen watergangen
		Duurzame populatie van de betreffende soorten, met vrije uitwisseling tussen verschillende sloten en andere onderdelen van het leefgebied, en met de omgeving
Kwaliteit sloten	Jaarrond geschikt zijn	Voldoet (als totale combi van water, oevers en taluds, of in combinatie met structuren in directe omgeving) aan behoefte soorten voor overwintering, voortplanting en opgroeien
	Waterkwaliteit	
		En
		Taluds worden niet gemaaid voor september
Poelen		
Aantal broedparen/ soorten	Aanwezigheid niet beperkend/ snelle kolonisatie	min. 2 soorten aanwezig in kerngebied of in de directe omgeving
		Of
		1 soort amfibieën aanwezig in of grenzend aan kerngebied
	Voortplantingsbiotoop	Minimaal 3 onderling samenhangende poelen in beheer die voldoen aan biotoopeisen betreffende soort

		En
	Waterkwaliteit	Rondom poelen wordt een zone van 5 m niet bemest en niet bespoten.
		En
	Landbiotoop	Geschikt landbiotoop aanwezig binnen 300 m
		Samenhangend leefgebied met meerdere voortplantingswateren voor amfibieën met een stabiele of groeiende populatie

Handreiking Categorie water

Randen	Waterkwaliteit	Bij watergangen wordt een zone van ten minsten 3 m breed niet bemest en bespoten
		Randen vormen op den duur een aaneengesloten infrastructuur en worden zodanig beheerd dat er kruidenrijke vegetatie ontstaat en afspoeling van fosfaat en gewasbeschermingsmiddelen wordt verminderd.

Bijlage 4: Kaart Natuurnetwerk Nederland

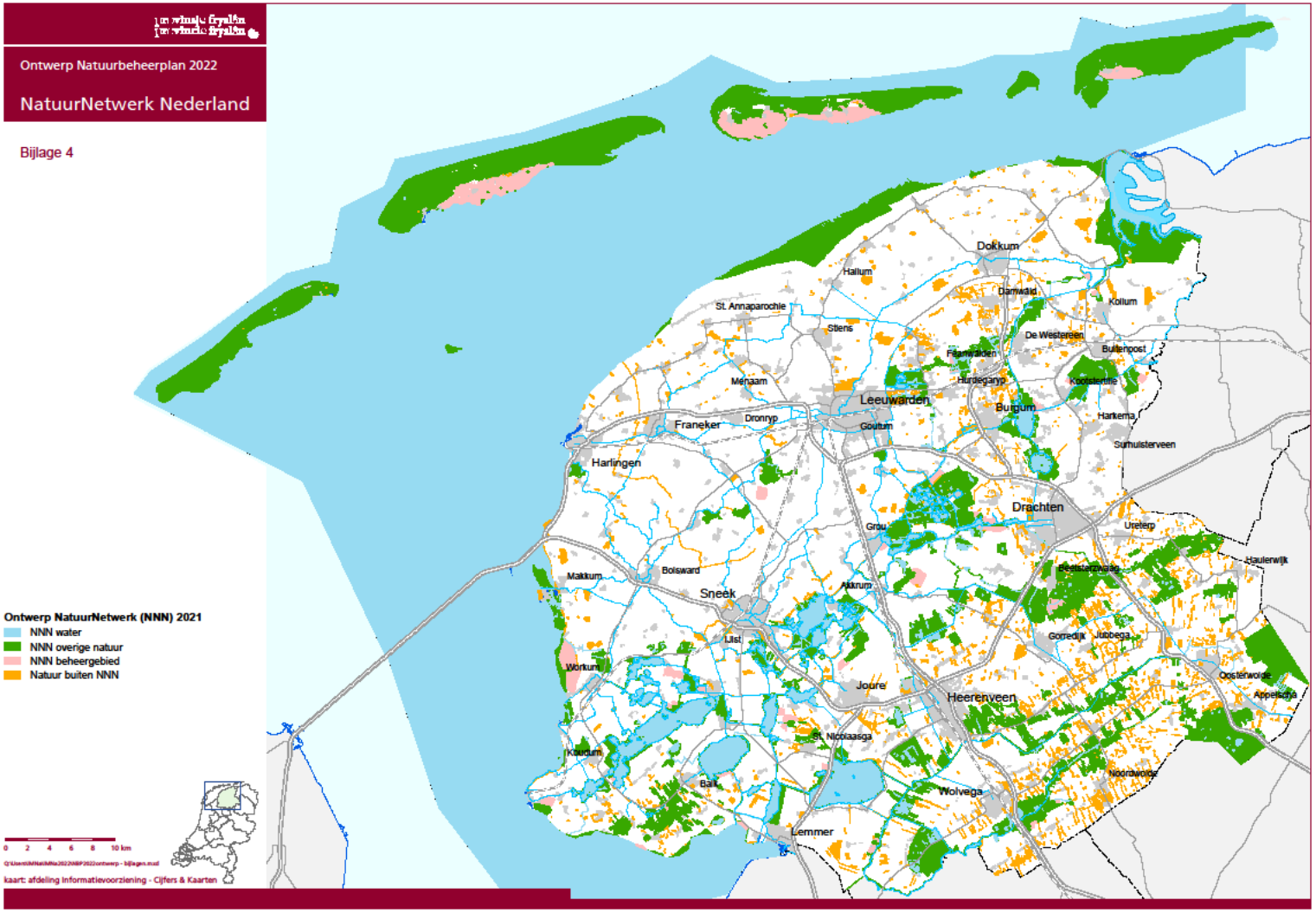

Bijlage 5: Kaart Natura2000-gebieden

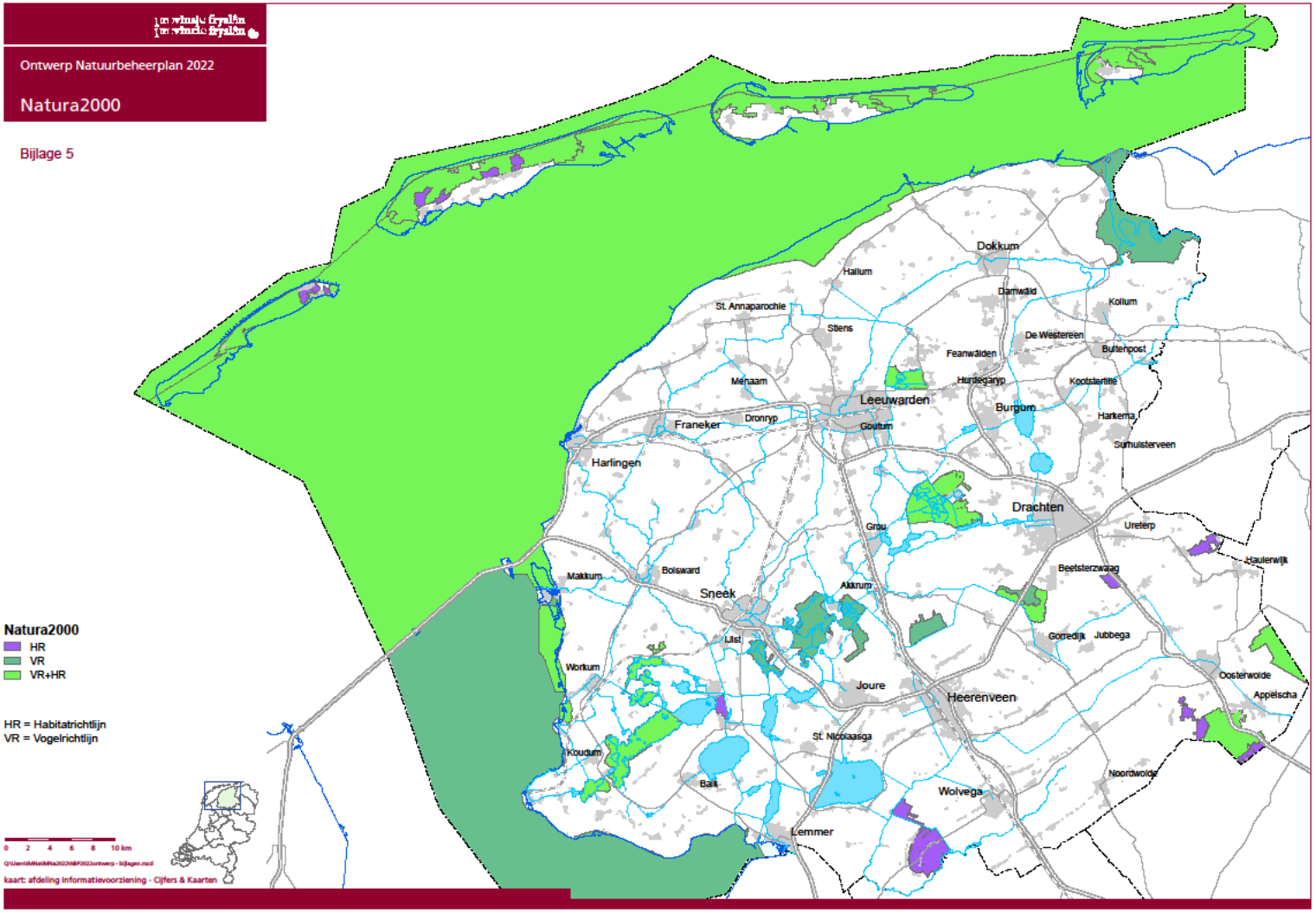

Bijlage 6: Kaart Agrarische Collectieven

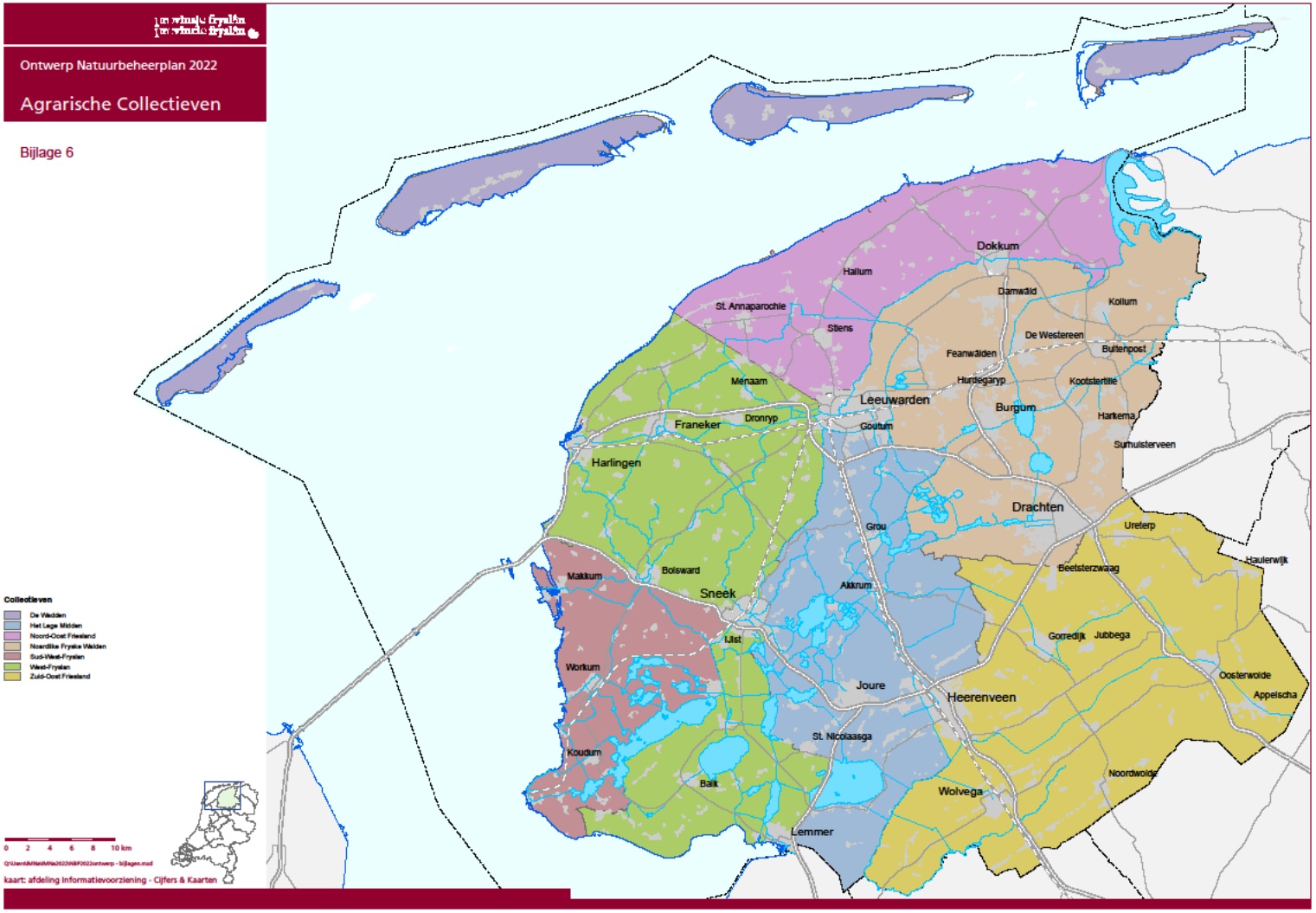

Bijlage 7: Kaart Zoekgebied Agrarisch

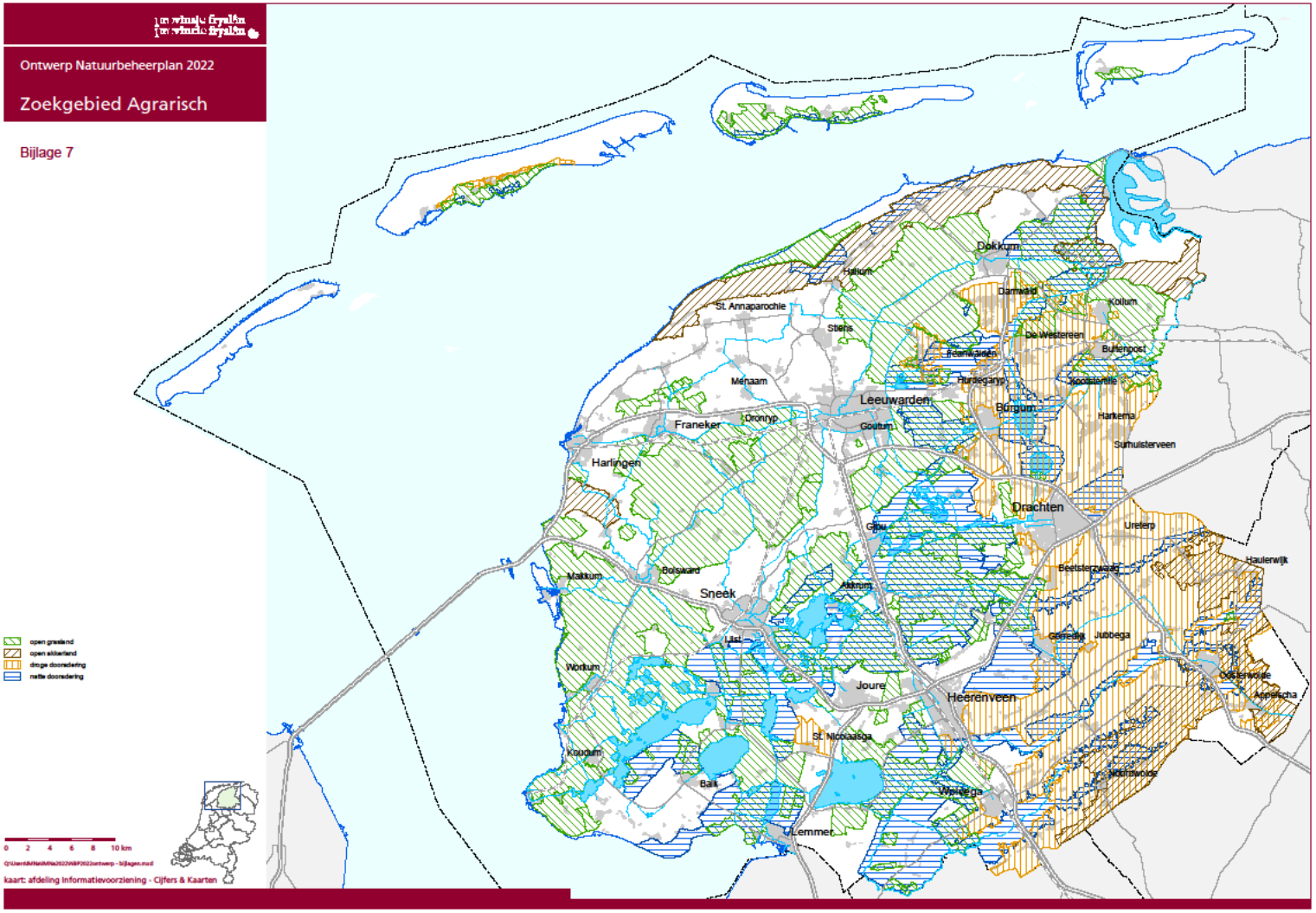

Bijlage 8: Beheertypenkaart

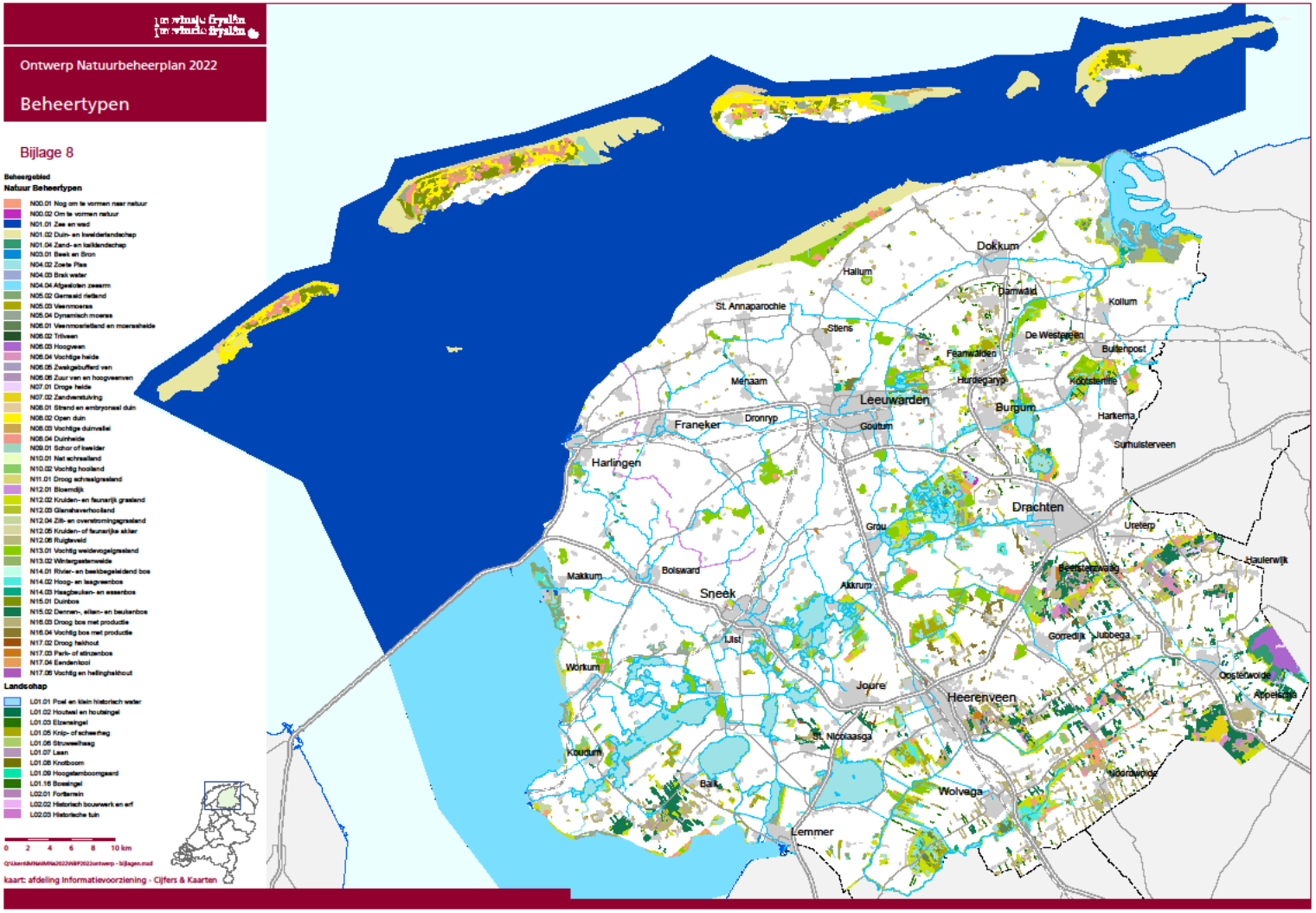

Bijlage 9: Ambitiekaart

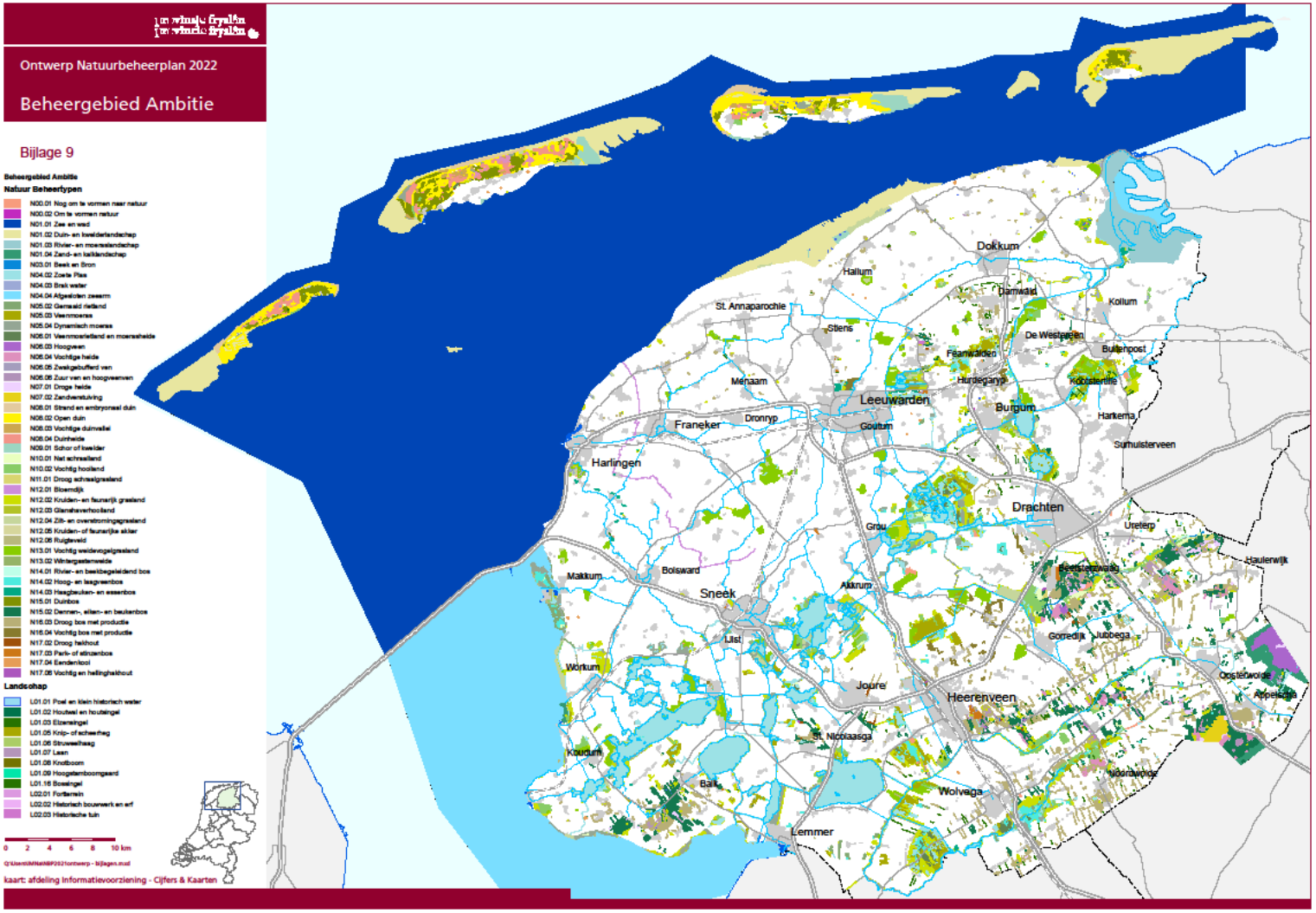

Bijlage 10: Kaart Zoekgebied Water

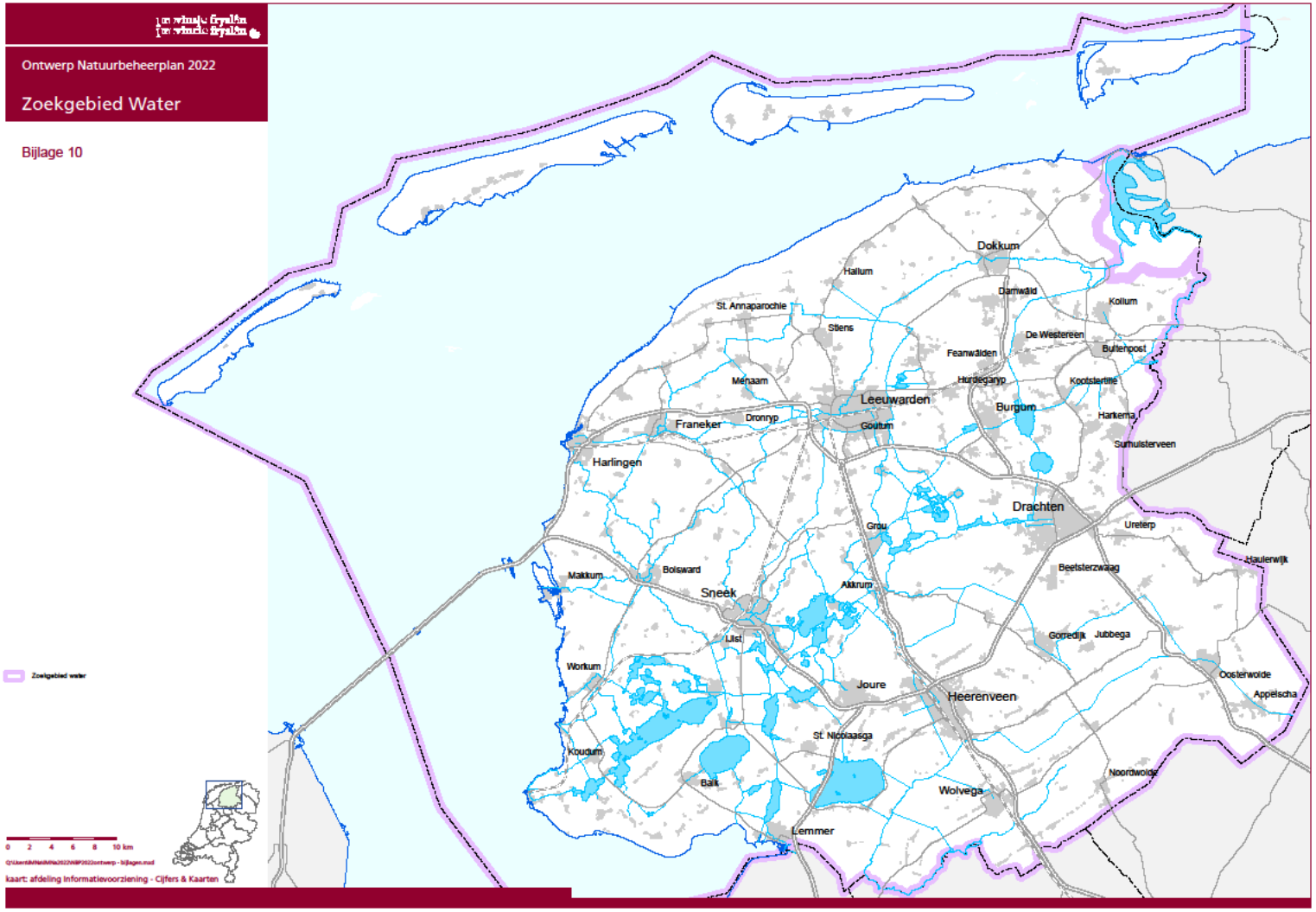

Bijlage 11: Kaart Prioritaire gebieden Zoekgebied Water

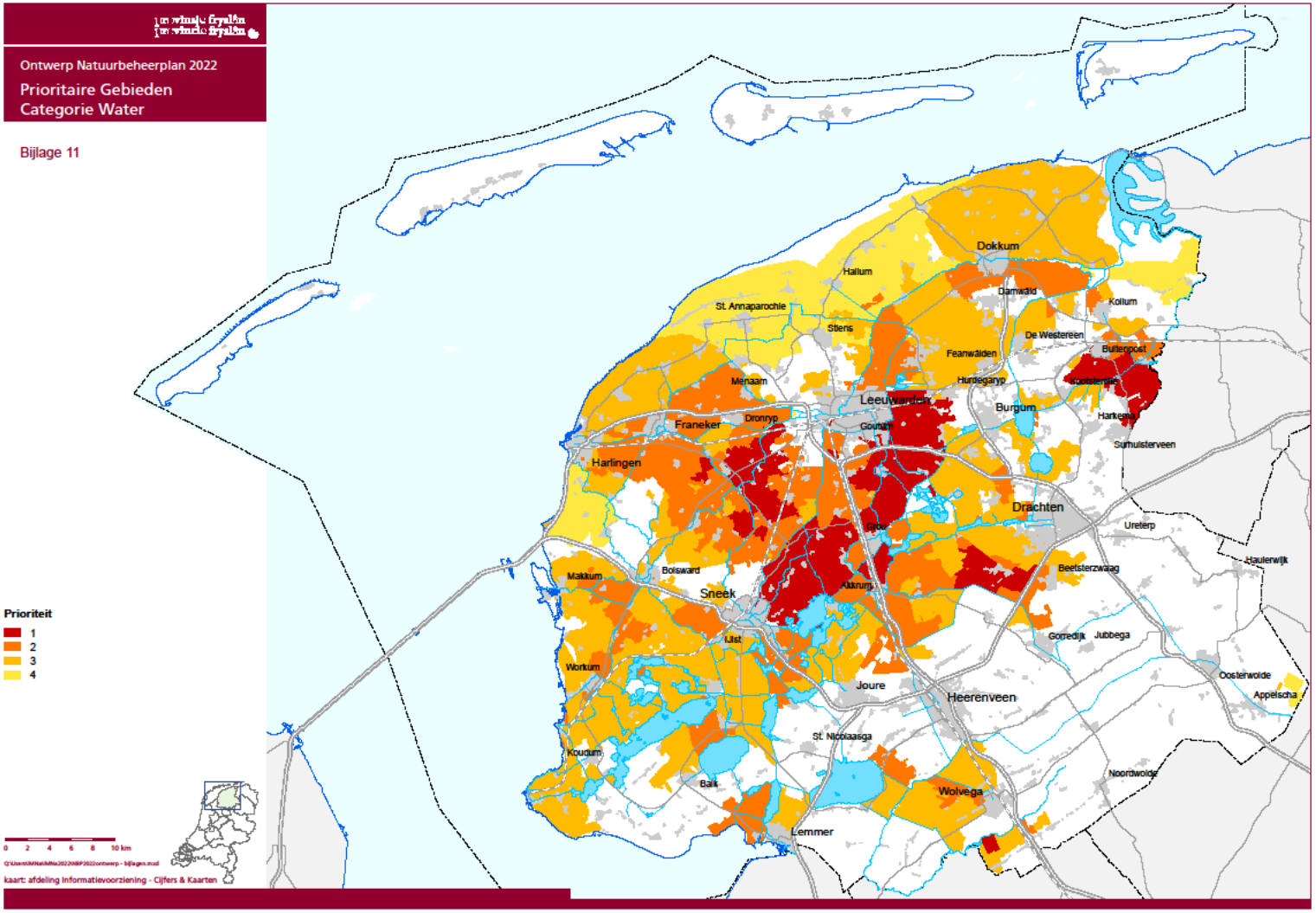

Bijlage 12: Soortenlijst ANLB

In onderstaande tabel staat aangegeven voor welke soorten de provincie Fryslân een bijdrage wil leveren aan de instandhouding door middel van Agrarische Natuurbeheer. Een korte beschrijving van de biotoop van de soort is aangeven. In de overige kolommen is de verspreiding van de soort over de verschillende geofysische regio's van Fryslân aangeduid. Vetgedrukt zijn de soorten waarop bij de begrenzing van de leefgebieden de focus heeft gelegen. De verwachting is dat de overige soorten hierop mee zullen liften.

	Gebiedsnaam	Kleigebied Akker	Kleigebied Weide	Veenweidegebied	Polders Waddeneilanden	Zandgronden
	Grondsoort	Klei	Klei	Veen	Klei	Overwegend zandgrond
	Grondgebruik	Overwegend/ veel akkerbouw	Overwegend grasland	Grasland	Overwegend grasland	Grasland, deels akkerbouw (piepers), mais
	Openheid	Open	Open	Open	Open	Besloten landschap
	Bijzonderheden			Veel open wateren	Nabijheid Waddenzee	Beekdalen, Linde, Tjonger, Boorn
	Biotoop					
Grauwe gors	Akker	X				
Grauwe kiekendief	Akker	X				
Bittervoorn	Watergangen	X	X	X		
Patrijs	Akker	X		X		X
Grote modderkruiper	Watergangen - moeras	X	X	X		
Kneu	Opgaande begroeiing	X		X		X
Blauwe kiekendief	Akker	X			X	
Velduil	Weide, akker	X			X	
Gele kwikstaart	Weide, akker	X	X	X	X	
Goudplevier	Weide, akker	X	X	X	X	
Graspieper	Weide	X	X	X	X	X
Kievit	Weide, akker, weide-water-moeras	X	X	X	X	X
Kleine modderkruiper	Watergangen - plassen	X	X	X		
Scholekster	Weide, akker	X	X	X	X	X
Tureluur	Weide	X	X	X	X	
Veldleeuwerik	Heide en schrale vegetaties, weide akker	X	X	X	X	X

Meervleermuis	Weide-water-moeras		X	X		
Wintertaling	Weide-water-moeras		X	X		
Groene glazenmaker	Weide-water-moeras			X		X
Kemphaan	Weide, weide-water-moeras		X	X		
Watersnip	Weide-water-moeras		X	X	X	
Wulp	Weide		X	X	X	
Zomertaling	Weide-water-moeras		X	X	X	
Grutto	Weide, weide-water-moeras		X	X	X	
Noordse woelmuis	Heide en schrale vegetaties, weide-water-moeras			X		
Purperreiger	Weide-water-moeras			X		
Zwarte stern	Weide-water-moeras			X		
Rugstreeppad	Heide en schrale vegetaties			X		X
Spotvogel	Opgaande begroeiing			X		X
Nachtegaal	Opgaande begroeiing			X		X
Ransuil	Opgaande begroeiing			X		X
Ringmus	Opgaande begroeiing			X		X
Laatvlieger	Weide, akker			X		X
Braamsluiper	Opgaande begroeiing					X
Bunzing	Opgaande begroeiing, weide, weide-water-moeras					X
Geelgors	Heide en schrale vegetaties, opgaande begroeiing, akker					X
Gekraagde roodstaart	Opgaande begroeiing					X
Zomertortel	Opgaande begroeiing					X
Grote lijster	Opgaande begroeiing					X
Heikikker	Vennen, watergangen					X
Poelkikker	Weide-water-moeras					X
Kamsalamander	Poelen - weide - opgaande begroeiing					X
Ringslang	Weide-watergangen-opgaande begroeiing					X
Aal	Diverse wateren	X	X	X	X	X
Driedoornige stekelbaars	Watergangen	X	X			

Bijlage 13: Overzicht wegingsfactoren kuikenland

Pakketten en toeslagen	Weegfactor
Weidevogelgrasland met rustperiode tot 1 juni	1,2
Weidevogelgrasland met rustperiode tot 8 juni	1,4
Weidevogelgrasland met rustperiode tot 15 juni	1,5
Weidevogelgrasland met rustperiode tot 22 juni	1,5
Weidevogelgrasland met rustperiode tot 1 juli	1,5
Weidevogelgrasland met rustperiode tot 15 juli	1,5
Weidevogelgrasland met rustperiode tot 1 augustus	1,5
Weidevogelgrasland met voorweiden tot 1 mei en daarna rust tot 15 juni	0,7
Weidevogelgrasland met voorweiden tot 1 mei en daarna rust tot 22 juni	0,8
Plasdras van 15 februari tot 15 april	0,2
Plasdras van 15 februari tot 15 mei	0,8
Plasdras van 15 februari tot 15 juni	0,8
Plasdras van 15 februari tot 1 augustus	0,8
Greppel-plasdras van 15 februari tot 15 april	0,2
Greppel-plasdras van 15 februari tot 15 mei	0,8
Greppel-plasdras van 15 februari tot 15 juni	0,8
Greppel-plasdras van 15 februari tot 1 augustus	0,8
Kruidenrijk weidevogelgrasland	1,5
Kruidenrijke weidevogelgraslandrand	1,5
Extensief beweid weidevogelgrasland	1,5
Botanisch weiland	1,5
Botanisch hooiland	1,5
Botanische weide- of hooilandrand	1,5